Кооперативна Республика

екон.-суспільний місячник. рік видання IV

№ 6

„CO-OPERATIVE REPUBLIC"
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW, Lwiw—Poland
„LA REPUBLIQUE COOPÉRATIVE"
REVUE MENS. OUKRAÏNIENNE, Lwiw—Pologne
„DIE GENOSSENSCHAFTSREPUBLIK"
UKRAINISCHE MONATSSCHRIFT, Lwiw—Polen.

Про Василя Стефаника — в його 60-ліття.

14. травня 1931. р. дожив 60 літ Василь Стефаник, найбільший з жиючих мистців нашого слова. В цей день думки цілої демократичної України кружляли біля малої хатини в Русові коло Снятина, де на батьківському клаптику землі осів і досі проживає один з провідних духів української нації, один з тих, що всмоктали в свою душу те, що найбільш суттєве для сучасного українства, і інтуітивно намітили духовий шлях нації на майбутній час.

Як Сковороду, так і Його „світ ловив та не зловив" для себе; не став Він жити для мамони і співати її славу, а зненавидівши її тим палким чуттям, на яке тільки Його душа здібна — завернув з початої дороги життя, вертаючи у „свій світ". Не хотів за прикладом других погодитися з тим „новим світом, що кривдив нас". Послухав мами, що ридаючи казала:

— Ти сам з собою будь, бо пани тебе не приймут".

Вернувши у своє „покоління мужицьке", оставши сам із своєю самотою та з любим собі мужицьким оточенням, він „сотворив собі свій світ", почав шукати добро і красу — яких не знайшов у панському світі, — серед світа праці. „Праворуч поле і чорні скиби і білий плуг і пісня і піт солений. Ліворуч чорна машина, що з червоного рота проклоном стогне".

В його серці цей світ став йому „шовком тканий, сріблом білим мережаний і перлами обкинений". Став Він співати про нього пісні такі пісні, яких ще земля українська не чувала. Пісні пісень, хрусталь з хрусталю. А співав їх не тому, щоб йому за те платили, або хоч почестями обсипали. Співав про село, співав іноді і про трудяще місто

тільки тому, бо так йому душа веліла. Співав понайбільше тоді, коли душа боліла за кривду людську, за безпорадність мужицьку; співав також тоді, коли бачив, як будиться вже селянська маса і протирає віками примерклі очі. Співає ще й досі і тим співом нехотя зворушує, бє по душах, алярмує, як той коваль з франкової поеми:

„Ходіти люде з хат, із поля!
Тут кується краща доля!
Ходіть люде по-рану,
Вибивайтесь з туману!“

Не мав ніколи аспірацій на великого діяча, карієри не робив, „безсребренником“ був все своє життя, наперед не протискався, але все бачив і все розумів. Найбільше-ж дивився туди, де було незаслужене страждання, де нівечилося людське обличча, де вже ось-ось затиралася межа між людиною і бездушною тварю. Тут він ставав на сторожі, закликаючи до відвороту, до ратування людини. З радістю підхоплював прояви пробудження людської гідности в принижених і прибитих і ставав їхнім походним сурмачем. Навіть в найтраґічніших Його картинах, у малюнках найстрашнішої нужди і поневірки — ви чуєте, про що річ іде: не про те, щоби безнадійно опускати руки, а про щось зовсім протилежного. Стефаник вас дисциплінує і запалює, він закликає до віри тільки у власні сили.

Стефаників все життя і творчість — це живий приклад спеціяльно для української інтеліґенції: не чужим богам служити, не світові, „що кривдить нас“, а свойому народові. Служити йому — хто чим може: хто співом, хто ясним словом знання, хто практичною допомогою в економічній орґанізації, хто орґанізуючи його політично.

І тому ми кооператори, що хочемо нести поміч трудовому населенню в одній з названих ділянок суспільної праці — безконечно вдячні Василеві Стефаникові за те, що своїм мистецьким словом, жаром своєї душі повної любови до слабого і визискуваного — запалює тою-ж любовою і наші серця. Що варта й „кооператор“ без такої любови. Чи не маємо досить прикладів, як не один кооператор швидко відстає від всякої кооперативної роботи, як лиш втратить посаду, або коли його омине якась кооперативна почесть?

Не сумніваємося, чого Він в тайні своєї душі від нас бажає: щоб ми, кооператори, суспільні діячі, мали стільки в наших серцях любови до людини взагалі, а до бідних визискуваних спеціяльно, що її має Він.

Вглублюймося у Його віще слово і тим його найбільше пошануємо!

Поклін громадській робітниці.

(З приводу ювілею Софії Ф. Русової).

С. Ф. Русова, як педагог, і як суспільний діяч, що свої шляхотні й тонкі методи педагогічної праці вносить в громадське життя, заслуговує і з боку української кооперації на повне признання й глибоку пошану. Кооперація цеж ніщо інше, як суспільна педагогія, а її діячі педагоги, для котрих праця С. Ф. Русової є взором громадської щиро-народньої, праці.

В ювилейні дні С. Ф. Русової пересилає Редакція нашого журналу Шан. Ювилятці щирий привіт. *РЕДАКЦІЯ.*

Бабуся віком, але молода душею, повна енергії, глибокої відданости суспільній праці — такою стоїть сьогодні перед нами жінка, мати, бабуся наших визвольних змагань — Софія Федоровна Русова.

Такою вона є з нами сьогодні, в день 75 ліття свого життя і 60-ліття громадської, педагогічної і наукової праці.

Рік 1856 — це рік народження Софії Ліндфорс, батьком якої був Швед а матірю — Француженка з Чернигівщини. Рік 1873 — це рік навязання духового звязку Софії Ліндфорс з тодішньою свідомою українською громадою, з М. П. Драгомановим, Лисенком, Старицьким та іншими, рік знайомства з членом тоїж громади Ал. Русовим, дружиною і вірним товаришем якого після того стає. Вже рік 1871 відзначується вступленням С. Ф. до педагогічної праці — відкриттям у Київі першого на Україні діточого садку. Рік 1873 є початком її активного громадського життя, — коли в її помешканні вперше виставлено „Різдвяну ніч“ Лисенка.

Року 1876 С. Русова виїздить з чоловіком за кордон, а саме до Праги, де працюють над виданням першого нецензурованого „Кобзаря“ Т. Шевченка. Скінчивши цю працю, Русови повертають на Україну — до Чернигова. Тут С. Ф. відкриває в свойому помешканні знова діточий садок. Але працювати в ньому доводиться не довго. Незабаром його закриває поліція. Не довго щастить працювати й чоловікові С. Ф-вни в статистичному бюрі, яке також закривають „за лібералізм“. Після цього Русови покидають місто й переїздять на хутір (борзенщина-чернигівщина), що його придбали з клаптиком землі — стаючи тим близче до селянської маси. Було це року 1875. З цього часу С. Ф. стає близько до народовольчого революційного життя, провадячи працю серед українського селянства. Ця праця приводить С. Ф. Русову до першого арешту, що стався 1881 року, а після нього — цілих двадцять років життя вкриваються тюрмами та адміністративними переслідуваннями. За ці двадцять років — яких тільки тюрем не бачила на Україні С. Ф! З одної тюрми до другої, а поміж ними настирливий поліційний догляд.

Але все це не спиняє С. Ф. Русову. Здається, що ще з більшою енергією віддається вона праці серед народу і для народу. Саме в ці двадцять років вона дає цілу низку популярно-наукових праць, як напр: „Жанна Д'Арк“, „Григорій Сковорода“, „Ґарібальді“, „В странѣ вольного крестьянства“ (Норвегія), „Брати Гракхи“ і багато інших, що вже своїми назвами свідчать про менту і зміст. В той-же час вона

працює журналістично, публікуючи в „Кіевской Старинѣ“, біографію Гр. Квітки-Основняненка і працює над новішого українською літературою. Цю працю в р. 1902 публікують „Рус. Вѣд.“ п. з. „Очерки новѣйшей малорусской литературы“ та ЛНВ, 1902 п. з. „Народність в українській літературі“. Зрештою бере участь в цілій низці великих журналів.

Після першої російської революції (1905 р.) бачимо С. Ф. Русову, як активну і невтомну працівницю, в педагогічно-громадському життю, щирого речника та захисника ідеї національної школи. На всіх учительських зїздах виступає вона з відповідними докладами. В цім часі працює вона також, як професор Фребльовського Інституту в Київі. Зрештою на ціж часи припадає написання та опублікования низки праць, що були видані окремими книжками, або друковані в журналах, а саме: „Як болгари здобули собі волю“ (вид „Просвіти“, Львів 1909.), „Т. Г. Шевченко и его произведенія“ (Полтавський Земський Календар, 1910), „З громадського життя в Бельгії“ („Укр. Хата“, 1910.), „Украинско-просвѣтительное движеніе за 1909 годъ“ (Нар. Учит. Москва, 1910.). — „Украинскія женщины“ (в зб. Бестужевських жін. курсів.), „Украинская литература XIX в.“, „Просвітній рух на Україні в 60. роках“ („Світ“, 1911.), „Шевченко и укр. общество 60. годов“ („Укр. Жизнь“, 1913.) та багато інших.

Прийшов 1917 рік. Україна, що її всім своїм серцем полюбила С. Ф., ставала на шлях вільного життя. Треба було бачити в ці часи Ф-ну на зборах, зїздах, на засіданнях, в біжучій праці, в розмовах, нарадах — все молода, свіжа, все повна ентузіязму — в кожному слові, в кожному русі. Скільки відданости справі, скільки невичерпаної енергії!.. Була директором департаменту позашкільної освіти й дошкільного виховання. Тут під її впливом, її працею твориться молоде українське життя, під її проводом зростає молоде покоління, розгортається українська педагогічна праця. Року 1919 бачимо С. Ф. Русову, як лекторку педагогіки, в Камянецькому Українському Університеті. В цьомуж році обрано її почесним головою Товариства імени Пестальоці (того Пестальоці, з імям якого звязує проф. Ґрінфельд теж народини кооперації.) На Поділлю тодіж вона широко розгортає працю дошкільного та позаклясового виховання. Зрештою в цих же роках з під її пера появляється перша в українській педагогічний літературі праця п. з. „Дошкільне виховання“ (вид. Катеринослав.) Після опанування України комуністичною владою зустрічається С. Ф. Русова зі старою, знайомою їй методою утиску і поневолення вільної думки і праці — хоч під іншою покришкою, що викликає в її душі спротив. Двічі попадає під арешт. І зрештою все це приводить її на еміграцію.

Опинившись далеко від країни, якій віддала свої сили за молодих літ, якій присвятила своє життя, С. Ф. не може й тут відійти від громадської праці. З тоюж енергією, з таким же завзяттям продовжує далі свою громадську роботу. Крім основної праці, як професор Укр. Педагогічного Інституту в Празі, і як член богатьох установ, не щадить також труду для Національної Жіночої Ради, Народньої Української Ради та інших громадських організацій. Виступає часто, як речник і представник українських змагань, на міжнародньому полі. До свойого життєвого діла додає іще низку поважних творів, що виходять з під її пера, творів переважно науково-педагогіч-

ного характеру, з яких треба згадати такі: 1) „Теорія і практика дошкільного виховання (Вид. У. Г. В. Ф., Прага, 1924 р.), „Теорія педагогіки на основні психольогії“ (Вид. „Сіяч“, Прага), „Нові методи дошкільного виховання“, (Вид. „Сіяч“ Прага, 1927), „Нова школа соціяльного виховання“, (Ляйпціґ, Катериносл. Вид.) „Єдина діяльна школа“ (Ляйпціґ, Катериносл. Вид., 1923 р.), „Рабіндранат Тагор — виховник“ („Праці Укр. Педаг. Інст.“ т. І. Прага, 1929), „Діточі малюнки“ („Нова Хата“, 1929. Львів.). Та праця, що в даний мент друкується в журналі „Шлях виховання“ п. з. „Значіння соціяльної психольогії для виховання“. Вся ця праця робить імя С. Ф. Русової популярним не лише серед укр. суспільства, але й поза ним, як борця за національні і загально-людські ідеали.

Такою стоїть перед нами сьогодні, в 75 році життя, щиро можемо сказати, одна з найбільших жінок наших днів — громадській діяч, науковий працівник.

Бабуся віком а все такаж, як десятки років тому, молода душею, повна енергії, завзяття, чому сміливо мігби позаздрити не один з нас далеко молодших.

Арк. Животко.

ТЕОРІЯ КООПЕРАЦІЇ.

Капіталізм, державний соціялізм, кооператизм.

Історична місія капіталізму полягає у збільшенні продукції, нагромадженні капіталів і технізації господарства. Капіталізм зробив при тім людей більш самостійними, більш індивідуалістичними, більш жадними зиску і ощадними. На основі свобідної конкуренції розвинулася велика промисловість, а як її побічне зявище, появився пролєтаріят і безробіття у великих центрах.

Капіталізм, як форма виробництва, був досі найпродуктивнішою формою витворювання дібр. Якраз тепер має людство в цілости стільки дібр, що можна сказати, що капіталізм дуситься у власнім богацтві. Він виявився нездібними і несправедливим в справі розділу дібр. Мало людей має богато грошей, а маса має їх за мало, щоби закупити велику скількість випродукованих дібр. — Перед якими 30-ма роками появився у Парижі збірний твір, в якому автори ріжних напрямків захвалювали, як спосіб поборювання безробіття, даремну роздачу хліба. Тоді не було в Европі стільки зерна, що є нині, а все таки ніхто не думає про даремне розділювання хліба або інших хліборобських продуктів.

Побіч надпродукції і недоспоживання панує в капіталізмі анархія продукції. Капіталістична продукція працює для віддалених або часто мало відомих ринків. Споживачі або покупці є для капіталізму якоюсь невідомою величиною. Під натиском конкуренції і жадоби зиску продукують капіталістичні підприємства стільки, скільки можуть, поки прийде кріза. Картелі і трести намагаються реґулювати капіталістичне виробництво, але це їм вдається у невеликій мірі, а коли й вдається, то це виходить на хосен тільки невеликій групі людей. Теперішня кріза якраз в краю трестів, отже Сполучених державах Америки, вка-

зує, як мало капіталізм навіть у своїй найбільш розвиненій формі, причинився до зменшення анархії у виробництві. Можна отже сказати, шо капіталізм і кризи — це речі тісно з собою повязані і що кризи будуть завжди повторюватися, як довго існує капіталізм.

Як реакція проти капіталізму прийшов соціялізм, якого головне відгалуження це державний соціялізм, марксизм. Він хоче усунути вільну конкуренцію, індивідуальні богацтва і буржуазний лад насильно, або, коли вдасться, то мирною дорогою. Клясова боротьба, що виринула при капіталістичнім устрою, стає для марксизму прінціпом, а створені капіталізмом нерівности з розділі дібр мається усунути шляхом удержавнення. Так як капіталізм привів одну клясу, цебто міщанство до господарської і політичної сили, так само й марксизм стремить до диктатури пролєтаріяту. Крайня лівиця марксизму привела в Росії до диктатури, експропріяції і удержавнення засобів виробництва.

Без сумніву соціялізм в справі розділу дібр теоретично є більш справеливий, як капіталізм. І не лиш засадничо, але й практично праве крило соціялізму, т. зв. ревізіонізм або реформізм, зробило чимало для працюючої кляси. Коли робітники тепер краще плачені, коли в деяких краях мають соціяльне забезпечення, коли богацтво і люксус підлягають більшому оподаткованню, то завдячують вони це в більшій части соціялізмові. Однак цей соціялізм зробився з Західній Европі таким реформістичним і мирним, що мало відріжняється від поступового лібералізму, такого, як його вигадав великий англійський економіст Дж. Ст. Міль в половині мин. століття.

Зате ліве крило соціялізму (марксизму) є клясово-войовниче і революційне та перейшло до фізичного знищення аристократії та міщанства. По революції воно проголосило в Росії (принаймні на словах) диктатуру пролєтаріяту і знесло приватні багацтва. По удержавненні промислу переходить російський марксизм, точніше большевизм до насильного удержавнення сільського господарства. Можна сказати, що в Росії тепер здійснено державний соціялізм в такому великому розмірі, як ніколи досі не бувало ані в давному Єгипті ані Китаю. Майже ціле господарство в Росії є збюрократизоване; помимо великого числа споживчих кооператив, котрі є несвобідні і служать державі лише, як роздільчий апарат. Можна сказати, що те, що зараз робиться в Росії, є продовженням старих традицій, бо Росія була завжди бюрократичною державою.

Але доведений до краю державний соціялізм, або бюрократичне господарство не даються помирити з вільною конкуренцією і зі свободою взагалі. В Росії володіє дух касарні з доби воєнного соціялізму і людей там зведено до ролі чисел. Російський державний соціялізм зовуть большевики не державним соціялізмом, тільки „комунізмом“ або просто „соціялізмом“, бо назва „державний соціялізм“ — їм за буржуазна і не радикальна.

Муситься признати, що віра в силу держави або правительства є все ще велика не лиш серед російських комуністів, але й серед західньо-европейських соціялістів. На першім місці все стоять: удержавнення і парляментарна діяльність. Був час, коли соціялісти дивилися холодно не лиш на кооперацію, але навіть і на професійні спілки.

Заслугою великою ревізіоністичних або реформістичних соціялістів (таких, як Едвард Бернштайн, А. Ф. Ельм, Е. Давід в Німеччині, Жан Жорес у Франції) є те, що в соціялдемократичних кругах почали висоно цінити професійну та кооперативну роботу. А все таки кооперативи були в очах многих соціялістів тільки засобом до ціли. Большевики використали кооперативну організацію і зробили її залежною від уряду. Господарський устрій в Росії не є кооперативний, тільки державно-соціялістичний або, як деякі кажуть, державно-капіталістичний. У порівнанні з капіталізмом має кооперативне і соціялістичне господарство ту перевагу, що воно працює не для приватного зарібку тільки для суспільства, або для держави. Приватний підприємець, або капіталіст не може працювати в тих умовах, які є тепер в Росії. У великому державному господарстві Росії чимало заводів можуть працювати навіть зі стратою; ту страту покривається коштом інших частин державного господарства. Тим пояснюється, чому СРСР може продавати так дешево свої товари за кордоном. Але довго так не можна господарити: держава є завжди кепським підприємцем, виробництва остає бюрократичне і не інтенсифікується. Урядовий натиск на робітників поможе тільки на короткий час. Людина є людиною, а не робочою звіриною, якої продукційність можна піднести батогом.

Кооператизм є синтезою добрих сторін капіталістичного лібералізму і соціялізму. Він не примінює насильства і політичних засобів. Він використовує засаду вільної конкуренції, але її ушляхотнює. Він соціялізує господарство помалу і мирною дорогою, не бюрократизуючи її. Він стремить до усунення анархії виробництва, сполучуючи в одній руці працю і засоби виробництва. Він виховує людей, котрі в кооперативах помагають іншим, помагаючи собі самим. Він єднає в собі матеріялістичну сторінку капіталізму і марксизму з ідеалізмом релігій.

Ані місія капіталізму, ані державного соціялізму не є ще завершена, але коли боротьба між ними прибере найгостріші форми, то є небезпека загибелі цивілізації. Для того здається, що кооператизм є тою програмою мінімум, на якій можуть погодитися представники капіталізму й соціялізму.

Погляньмо блище на світогляд кооператизму. Слово „кооператизм“ на означення нового суспільного устрою ввів у Франції проф. Ш. Жід і під тою назвою появилася спершу перед 31 роками книжка його учня Доде-Банселя. Відтак це слово поширилося загально і недавно вийшла знову книжка Жіда під такою назвою.

Кооператизм не є моністичним вченням, як прим. марксизм, лише еклєктичним, або правильніше синтетичним. Він черпає свій зміст не лише з усіх соціяльних і господарських, але й релігійних наук. Також консерватизм не є так цілком чужий кооператизмові. Кооператизм не нарушує того доброго, що є в старині. Він будує свій дім побіч старого, не руйнуючи його. Він не розриває органічної тяглости життя. На широких і великих ріках Америки будують новий міст побіч старого, котрий дрожить і трясеться, коли ним їде поїзд. Старого моста не руйнують, поки новий не буде готовий. Це не припадок, що кооперативна організація розвивається краще там, де панує спокій. В південно-американських державах і в Португалії, де що року мають місце політичні переворота, кооперативний рух найслабший. Кооператизм не є революційний в тім змислі, що марксизм і большевизм.

Тому між основниками кооперативної організації находяться не лише радикальні мислителі й організатори, але й консервативні, як великий Англієць Е. Вансіттарт-Ніл, вдумчивий німецький професор Губер, кооператор Каролі і т. д.

Значно блище, як консерватизм, стоїть до кооперації лібералізм (міщанський). Кооператизм для свого розвитку потребує не тільки свободи, конкуренції, але ще більше політичних свобід. Від лібералізму він приймає також думку про власні сили; і це не є жадний припадок, що батько німецької кооперації, Герман Шульце-Деліч був не тільки вождом ліберальної партії, але закликав свої кооперативи надіятися тільки на „самопоміч“. Дивним є тільки те, що не говорив про „взаїмопоміч“. Між провідниками кооперативного руху було дуже богато лібералів, не тільки в Німеччині, але й у інших країнах, от прим. Г. У. Голіок і Є. О. Грінінг в Англії, Люіджі Люццатті, Л. Воллємборг і Л. Буффолі в Італії, Спіру Гарет в Румунії і т. д. Один з вождів ліберальної школи політичної економії в Англії, славетній Джон Стюарт Міль, був першим з економістів, котрий в половині минулого віку звернув увагу на велике значіння кооперації.

Але ще більше було число людей, що властиво не числили себе до ніякої партії і присвячували себе кооперативному рухові. Це були або трохи консервативні або трохи ліберально, радикально і соціялістично настроєні люде, котрі однак не стояли блище ведення політики. Між цими людьми находимо Фр. Райфайзена, котрий що правда, був релігійно-консервативний, але ніколи не був членом партії; находимо тут батька финської кооперації проф. Ґебгарда, пастора Зонне в Данії, Є. де Буав і Ш. Жіда у Франції, Р. Ф. Коха у Швеції, проф. Трайхлєра у Швайцар!ї, фроф. Лугинина і Кн. Васильчикова в Росії. На загал т. зв. „інтелєктуали“ (учителі, письменники, духовні) грали в першій добі кооперативного руху чималу ролю в Данії, Болгарії, Південнославії, Латвії, Голяндії та інших краях.

Ще більший був вплив на кооперацію соціяльних реформаторів. Зі старих соціялістів і суспільних реформаторів не хибує ні одного в списку імен, звязаних з кооперативним рухом. Шарль Фуріє, Пилип Бюше, Люї Блан, П. І. Прудон, Ж. Жорес, у Франції, Віліям Кінг і Роберт Оуен в Англії, К. Марло, Ферд. Ляссаль, Ф. Штаудінгер у Німеччині, К. Бюрклі з Швайцарії, Дж. Мацціні в Італії і т. д. В противенстві до нового соціялізму, був старий т. зв. „утопійний“ соціялізм дуже плодотворною почвою для кооператизму. Тим ми не хочемо сказати, що нові або новочасні соціялісти не є між провідниками кооперативного руху. Навпаки, прим. в споживчій кооперації вони становлять навіть більшість. Є навіть краї, де вожди кооперації є одночасно вождами соціялістичних партій (прим. в Австріі К. Реннер і Єммі Фрайндліх, а в Бельгії Є. Анзеелє і Л. Бертранд, Але ті провідники належать до ревізіоністичного або реформістичного крила соціялізму. Правовірні марксисти ніде, за виїмком Сов. Росії, не були вождами кооперації.

Булоб несправедливо, коли б ми не згадали тут анархізму. Ми маємо на думці теоретичний анархізм, бо практичний, насильний анархізм властиво вже помер, або краще сказати, його методи перехопили інші напрямки особливо большевизм. Тероризм управляють нині не лиш анархісти, але й комуністи і праві партії. Теоретичне анархістичне вчення, особливо таке як його розвинув російський вчений

князь Петро Крапоткін, є наскрізь кооперативне по змісту. П. Крапоткін твердить, що для поступу людства найбільшу вагу має не закон боротьби, тільки закон взаємної допомоги. Крім того своє твердження, Крапоткін підпирає многими прикладами з життя звірів і людей. Ще інша частина анархістичного вчення має вагу для кооперативної теорії: це думка, що людство може жити краще без держави у малих громадах, котрі між собою звязалися договорами *). Інший анархістичний теоретик, др. Нетляу, виставляє інший соціольогічний закон взаємної відповідальности і солідарности, котрий кооперативи виконують вже з давних давен на ділі. Солідаризм, як теорія, появився куди пізніше кооперації, але і він підпирає її. Кооперативна організація апелює не так до клясової свідомости людей, як до духа солідарности. Тому вона значно більш поширена, як марксизм. Кооперативно організуються не лиш окремі фахи і кляси, не лише промислові робітники, але й селяне і навіть середній стан. Такі роди кооперації, як кредитова, споживча і будівельна є універсальними формами, одинокими доступними для всіх людей. Кредитова кооператива служить бідним більше, як місце приділу позичок на замотнішим більше, як місце льокати ошадностей. Богатші тут помагають біднішим не титулом добродійства, бо їхні вкладки одержують свій відсоток. В споживчій кооперативі закуповує бідний член тільки найдешевші товари, зате богатий також дорощі, котрі дають більший дохід. Оттак в кооперативах проявляється одночасно самопоміч і взаємна поміч.

Не треба забувати, що і релігійні течії залишили по собі сліди на кооператизмі. В деяких країнах, прим. у Шкоції, Данії і почасти Англії кооперативи завдячують своє виникнення християнству або християнським сектам, прим. в Шкоції пуританству. Др. Кінг і християнські соціялісти в Англії стали кооператорами тому, що бажали собі бути християнами на практиці. Християнська добродійність їм видалася невистарчаючою для того, щоби злагіднити суспільну нужду і вони взялися до організації споживачів. Також католицтву завдячують в деяких південних краях свій початок сільські кредитові кооп-ви.

Релігійні вчення мають опінію консервативних. Це одначе не цілком правда, бо майже всі релігії кладуть чимало уваги на удосконалення людини, а це є найбільш радикальна з усіх вимог, які коли небудь виставлено. Це є теж найтяща річ, що приходиться людям дати. Значно охотніше і о много легше люде зміняють те окруження, в якому живуть, як себе самих. До цієї теми сказав дуже влучно один з вождів англійських християнських соціялістів Ч. Кінслей: іноді нашіптують людині до вуха, що треба перекинути горі дном все довкола, землю і небо, правління і устрій, але не кажуть йому, щоби поправив наперед себе самого". Моральні вимоги релігій є такі значні, що людство й досі їх не в силі сповнити. Ми тим не хочемо сказати, що прим. християнство або будизм не мали великого впливу на обичаї народів і на поведінку одиниць. Але при здійснюванні релігійних повелінь людина заходила в конфлікт з капіталістичним життям, що побудоване на боротьбі і жадобі зиску. Кооператива, перемінюючи одночасно і оточення і саму людину, погоджує життя з ідеалом. З цього приводу сказав один з англійських християнських соціялістів, що кооперитивний рух це практична дорога до здійснення божого

Вільна спілка спілок у концепції М. Драгоманова. Редакція.

приказу про любов до ближнього, як до самого себе. Німецький фільозоф Ніцше закинув християнству що воно проповідує любов до ближнього замісць любови до далекого. Отже кооператизм хоче здійснити і одну і другу любов, засновуючи не лише льокальні і національні, але також і міжнародні обєднання.

Великий романописець і моральний фільозоф Лев Толстой в останніх літах свойого житть прийшов до кооперації і то з етичних міркувань. В листі до автора цих рядків, писаному в 1909 р.. він писав м. ін. таке: „Я твердэу і все буду казати, що одиноким радикальним засобом проти пануючого зла боротьби і утиску більшости населення непрацюючою меншістю є релігійне відродження одиниць. Але це не перешкаджає мені заявити, що засновування і розбудова кооператив, це в наші часи є одинока соціяльна чинність, що личить моральній людині, яка не хоче бути гнобителем своїх ближніх“. Цей цитат показує, що навіть з чисто релігійних мотивів треба підпирати кооперативну організацію.

В кінці стверджуємо, що кооператизм є синтетичним універсальним вченням, що має першеньство перед іншим соціяльними системами теж з огляду на старість. Кооперативна організація старша від капіталізму, державного соціялізму і анархізму. Якщо він найде одушевлених апостолів, то майбутність належатиме йому,

В. Тотоміанц.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

„Пятирічка“ на Великій Україні.

Вся увага большевицької влади зараз сконцентрована на т. зв. пятилітному пляні індустріялізації країни. Перебувши (досить довгі, значно довші, як на Заході) роки реконструкції господарства після його знищення війною, революцією і воєнним комунізмом, влада СРСР рішила вступити на шлях нового великого експерименту: за 5 літ (1929—1933) перемінити переважно аграрну державу в країну самовистарчальну також в промисловому напрямкові. Як не як, а розмах величезний, почин небувалий, можливий до здійснення тільки для влади, яка з нічим не числиться, зокрема по відношенню до селянства, теперішньої основної маси населення СРСР. Всякому ясно — також і комуністичній партії, що цього роду діло може бутм здійснене тільки шляхом насильного переміщення і то в дуже короткому часі, величезних вартостей з села у місто, отже коштом надмірних жертв з боку селянства.

В цій невеликій роботі ми не маємо можливости занятися всіма питаннями, звязаними з пятирічкою: „вдасться“ вона чи ні, кілько капіталів вона має витягти з села і перекинути в місто, врешті оставимо теж на боці справу, як пятирічка відбивається на селі (з окрема „колєктивізацію“, яка була вже раз основно обговорена на сторінках К. Р.; дотеперішний перебіг колєктивізації тільки підтвердив це освітлення, яке ми дали колєктивізації у згаданих статтях). Предметом нинішного нарису буде головно питання, як на пятирічці вийде Росія, а як Україна.

Проти самої думки про індустріялізацію спеціяльно нашої України не можна сказати ні одного слова. Навпаки, Україні індустріялізація потрібна в рівній мірі, як піднесення рівня сільського господарства; можна сказати навіть більше, що піднесення агрикультури сильно узалежнене від розвитку індустрії, раз тому, що тоді село повинно діставати потрібні йому знаряддя, погної і т. д. по дешевших цінах, друге тому, що до промислу тоді моглаб відплисти частина робочих рук з перелюдненого нині села. Ці два моменти: 1) здешевлення промислових виробів і 2) уділення праці (місцевому українському) населенню — вирішають одночасно взагалі питання про доцільність переводженої зараз „пятирічки". Під тими двома кутами погляду належить оцінювати пятирічку на Україні; коли вона здійснить ці два головні завдання, тоді оцінка її повинна бути позитивною, коли ні — то негативною.

Який-же зміст „пятирічки" на Україні. Роля України в пятилітньому пляні величезна, підставова. Річ в тім, що Україні, як головному посідачеві копалень вугілля й заліза, тих основ фабричного промислу, прийшлось дати від себе Росії передовсім ці два сирівці і то в кількостях без міри перевищуючих те, що для пятирічки дають зі своєї сторони другі частини СРСР, з виїмком хіба Кавказу з його нафтою. З цифр виходить, що тягар розбудови промислу в цілім „Союзі" впав головно на Україну, в меншій мірі на Кавказ і Р. С. Ф. С. Р. Для будови нових заводів, з яких лише незначна частина припадає на саму Україну, а більшість будується в Росії, дає залізо і вугіль головно Україна (бо продукція Уралу і Сибірі ще не розбудована). Для того скріплено на Україні експльоатацію її природніх богацтв. По двох роках пятирічки, під кінець 1930 р., ми маємо такий стан продукції важкого промислу на Україні (дані за „Большевиком України" ч. 2. за 1931 рік.):

	міліонів тон		
	1927/28	1928/29	1929/30
добуто вугілля	24,8	30,7	36,2
витоплено чавуну	2,3	2,8	3,4

На третій рік пятирічки (1939/31) плянується збільшити добуття вугілля до величезної, як на дотеперішні відносини, цифри 44 міл. тон, витопку заліза до 5,1 міл. тон (мають її приспішити 4 нові доменні печі: в Запоріжжі, Кривому Розі, на Керчі і Дніпропетровську). В пятому році маються добувати фантастичні кількости: 52,5 міл. тон вугілля і 6,6 міл. тон заліза. Якби Україна відступала це своє добро Росії за відповідною винагородою, це ще булоб зрозуміле, хоч і тоді можнаб сумніватися, чи така поспішна експлоатація земних скарбів не є прямо девастацією, рівною тій, яку ведуть на західно-українських землях власники лісів або інших природних богацтв? Але на ділі „Донвугілля" і „Південсталь" — це є російської експозитури на Україні, що тут виконують волю тих, що їх післали, доставляючи вугілля та залізо за оплатою одної роботизни і кошту виробу, без відшкодування за самий сирівець. Україна роздаровує широкою рукою свої скарби — одержуючи за це дуже й дуже мало сирівців (одну нафту й бензину, дещо дерева). Такого, справжнього товаро-вимінного розрахунку пятирічки ми ніде не знаходимо, і оче-

видно, поки Росія володіє Україною, і не знайдемо ніколи, бо це виявилоб справжній характер пятирічки.

Щоби зрозуміти правдивий характер пятирічки в ділянці вугля і заліза, не можна поминути питання: чи Україна мусить бути і на далі головним доставцем цих підставових сировин. Це доволі давнє питання; його ставив теж перед пару роками проф. Тимошенко, даючи на нього відповідь заперечуючу. Він звертав увагу на те, що Росія, хоч бідна на вугіль в европейській частині, моглаб розвинути експльоатацію своїх величезних вугілних богацтв в Західному Сибірі. Залізо знову є на Уралі. Сам Кузнецівський басейн (Зах. Сибір) має 250 міліярдів тонн запасу вугілля, тоді як запаси всієї України обчислюють найбільші оптимісти на 56—60, міліярдів тонн. Цілий Сибір має 410 млрд. тонн запасу (европейська Росія 8 млрдів). Запаси залізн. руди, що їх має Україна (Криивй Ріг, Нікополь, Керченський півостров) не більші, здається, як запаси Уралу. Річ однак в тім, що Росія очевидно відкладає свої запаси на пізніше, живучи покищо з українського добра. Що так є, що Росія не думає дуже присіпшувати експльоатацію своїх власних засобів вугля й заліза, свідчать про те знову цифри пятилітного пляну. Якби Росія хотіла серіозно це робити, тоді мусілаб стреміти до того, щоби збільшення продукції в Сибірі і на Уралі йшло хоч двічі-тричі, а то й ще більшим темпом, як на Україні. Тимчасом на Україні передбачується збільшення добуття вугля на 78%, а в решті Союза, разом з Кавказом, на 73%; зріст добуття металю на Україні плянується на 148%, в решті Союзі на 149%. Значить, тенденція ясна: задержати „status quo". Україна має давати вугілля й залізо, поки не вичерпає своїх, не дуже то великих запасів. А там — поговоримо й побачимо.

Позиції вугілля та заліза, це покищо головні досягнення пятирічки на Україні.

На скілько малаб збільшитися промислова продукція України в наслідок „пятирічки", це видно зі слідуючої таблиці, в якій показано вартість продукції (в міліонах сов. рублів) в рр. 1928/29 і проєктовану на рік 1932/33. (Див. табелю на I ст. 213).

З цієї таблички (яка може бути здійсненою, а може й ні), бачимо не лише проєктований зріст промисловости на Україні, але також, що цікавіше, яке місце займатиме Україна в Рад Союзі по закінченні пятирічки. Отже виходить, що відношення України до Росії має остати незміненим: 19% було в р. 1928/29 і 19,6% має бути в р. 1932/33. Україна, котра дає на пятирічку найбільше, бо майже все залізо і вугіль — не поступить ані не крок вперед в порівнанні з Росією. Самі большевики нераз підкреслюють, що механічна „рівність" в трактуванні неросійських народів б. Росії — рівняється задержанню їх на позиції приосталих народів. Щоби вирівняти історичну кривду, заподіяну їм Росією, належалоб тепер вкладати в їх культуру значно більше (релятивно), як в російську. Але, як бачимо на прикладі пятирічки, цього не робиться — і то мимо того, що Україна дає власне найбільше на ту пятирічку свойого добра.

Виразно свідчить про тенденцію удержати Україну на ролі доставця сирівців: вугля, заліза, соди і цукру — табличка (II) грошевих вкладів в пятилітню розбудову:

(Таб. І. до ст. 212)

Група:		1928/29	1932/33	Проєктоване збільшення	Який % продукції СРСР припадає на УСРР. 1928/29	1932/33
Виробництво засобів виробн.	Паливна	411	731	78%	37,5	35,3
	Металева	832	2076	148 „	35,7	35,8
	Електротехнічна . . .	34	137	300 „	13,4	15,3
	Будів. матеріялів . . .	140	315	266 „	13,0	10,9
	Хемічна А.	95	348	266 „	27,9	29,9
Виробництво засобів споживання	Текстильна	54	132	144 „	1,4	1,9
	Кравецька	73	280	283 „	17	17,5
	Шкіряно-обувна . . .	116	193	66 „	12,8	12,9
	Паперова	15,5	22	42 „	8,2	8,4
	Поліграфічна	14,5	26	79 „	14,5	17,4
	Порцеляно-фаянсова .	15,8	33	103 „	33,4	38,1
	Хемічна Б.	16,8	69	310 „	3,4	6,9
	Цукрова	497	911	83 „	78,0	79,5
	Олійна	22,5	72	217 „	14,0	17,3
	Тютюнева	28,6	39	36 „	17,3	17,3
	Махоркова	20,8	29	39 „	76,4	49,0
	Гуральняна	12,7	19	50 „	15,0	15,4
	Соляна	6,7	9,1	35 „	35,4	39
	Разом, згл. середньо	2516	5678	125%	19%	19,6%

(Табличка ця взята з „Економ. Політики ВКП. Хрестоматія“, ч. V.).

Табл. II. Групи:

	пал.	мет.	хем.	деревн.	буд.	текст.	шкір.	харчева
РСФСР (Росія)	37,5	66,4	59,3	27,5	75,5	87,1	79,1	50,7
УСРР	31,6	32,3	32,0	**3,4**	16,0	**2,3**	**8,1**	43,6
Інші	30,9	1,3	8,7	69,1	8,5	10,6	12,8	12,8
Разом СРСР	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Спеціяльно болючу прогалину в промислі України: повний брак текстильного промислу — пятирічка оставляє без змін, лишаючи Україну і далі на ласці Росії. Що на „харчевий“ промисл поставлено на Україні досить багато — це теж тільки з конечности, бо буряк цукровий вдається тільки у нас, а так само соняшник, як головна олійноносна ростина.

Тоді, як на Україні призначено збільшити продукцію текстилю всього на 320 міл. вартости, в решті СРСР продукція має зрости на 3154 міліонів (з 3821 міл. до 6975 міл.) Виріб одягу має зрости: в УСРР з 73 міл. до 280 міл., а в решті СРСР з 357 до 1320 міл. І тут отже та сама тенденція, задержати status quo залежности України від Росії у всіх предметах безпосередньої потреби.

На Україні чимало говориться спеціяльно про електрифікацію. Центром уваги тут „Дніпрельстан“ і кілька інших електростанцій, що є в будові. Через побудовання (нище Дніпрових порогів) попе-

речної греблі буде піднесений на 35 метрів рівень води Дніпра так, що вона стане озером, закриє пороги і ріка стане сплавною для суден; сама-ж енергія падаючої води, пущена на турбіни, витворюватиме (від 1932. р.) електричну енергію в силі до 300 тис. коней (220 тис. кіловатів). З промови Петровського на „Всеукр. Зїзді Рад“ (25/II.-5/III. 1931.) довідуємося, що „потужність усіх електростанцій 1927/28 р. на Україні була 446 тис. кіловат. На 1. січня 1932. р. самі нові станції Штерівка, Дніпрельстан і Зуївка мають дати 420 тис. кв. Головне однак, на що має бути вжита ця електрична енергія?

Отже тут стрічаємо знову цікаву річ. Всі електр. станції, що є в будові (Штерівка, Зуївка і т. д.) є в Донбасі. Дніпрельстан має служити в першій мірі виплавці заліза. Виходить, що і тут та сама мета: індустріялізація головно в міру того, як вона може прискорити експльоатацію природніх скарбів України. З загальної суми вкладань в електробудівництво на рік 1931, що виносить на Україні 263 міл. крб. припадає на Дніпробуд 57 міл., на Зуївку 52 міл., на будівництво ліній передачі струї аж 104 міл крб.; це для того, щоби енергію передавати як найдалі.

Кругом Дніпрельстану, який, коли буде справді доведений до кінця, буде одною з найбільших гидроелєктрівень світа, має повстати цілий ряд фабричних заводів. Відомо, що самий „Дніпрельстан“ виторгували українські комуністи в Москві в рекомпенсату за ґрандіозні пляни індустріялізації Росії; та вже вони вимагали будови біля „Дніпрельстану“ таких заводів, яких потрібно Україні, в першій мірі фабрики помічних погноїв. Зате Москва веде справу до того, щоби „Дніпрельстан“ став на послуги металюргії і Донбасу, себто, щоби прискорив експльоатацію природніх богацтв України в користь Москви. Що справді буде побудовано біля Дніпрельстану, про це ще не час нині писати. Після інформацій, поміщених в згаданій вже публікації про 5-тирічний плян на Дніпрельстані, зачато будівлі таких заводів: сталевого („Дніпросталь“) коштом 40 міл. карб., металевовиробничого 17,5 міл. крб., алюмініового 34 міл., „тукового комбінату“ (фабрики помічних угноєнь) 93 міл., смолоперегонного заводу 2 міл., білодеревної фабрики 2,2 міл. З перечислених заводів — найбільше значіння для України малаб фабрика помічн. погноїв; але поза тим бачимо ціль все-ж таки: скріпити продукцію заліза і металів взагалі, та сирівця, потрібного для російської промисловости. В пляні Госплану є між іншим: урухомити при помочі Дніпрельстану нові електричні залізниці — для вивозу з України заліза і вугля — значить та сама експльоатаційна мета. „Дніпрельстан“ повстає (покищо) тому, бо його потрібно Росії, крім того, що він потрібний для агітації. Першу мету, як не мож краще, висвітлює Баранскій в своїй названій вище книжці, яка є викладом властивих поглядів московського „Госплана“. На стор. 176 там читаємо:

„В державному пляні електрифікації потребам Донбаса відводиться центральне місце. Транспортна проблєма Донбаса находить в тім пляні розрішення через побудовання двох електрично-залізничих ліній:

поперечної — від Кривого Рогу до Сталінграду (над Волгою б. Царицин) через Запоріжжа і Донбас, і

мерідіональної (з півдня на північ) від Маріуполя до Москви через Донбас, Купянск і Білгород.

„Перша лінія різко скоротить транспортові видатки при перевозі руди і вугля, що тепер лягають важким тягарем на коштовність чавуна; вона дасть теж вихід донецькому вугіллю на Волгу і сполучить його з уральською рудою, забезпечивши в той-же час одержання з Волги транспортів нафти і дерева, котрих потребує Донбас (не вся Україна, тільки Донбас! — К. К.).

„Друга лінія дасть вихід донецькому вуглю в московську промислову область, котра буде того вугля потребувати ще довго і крім того, обнижить кошти транспорту при вивозі збіжа.

„Другим завданням електрифікації Донбаса є механізація добичи вугля та залізної руди"... На кінці згадується пару словами також про сільське господарство, якому електрифікація має допомогти „в механізації обрібки землі" і через зрошування землі.

„Пятирічка" на Україні тягне за собою теж суспільні і національні пересунення. Збільшується процент промислового робітництва. В Харкові будується біля „Тракторобуду" нове робітниче місто; такеж саме робітниче місто вже виросло біля Дніпрельстану і біля міста Запоріжжа (б. Олександровськ). Біля Дніпрельстану працює тепер 17 тисяч робітників, а має їх бути згодом до 30 тисяч. Хоч „Большевик України" (ч. 1/31) офіціяльний орган комуніст. партії, намагається твердити, що половина робітництва це Українці, то самже признає, що по українськи розмовляє з тої половини всього 73%; з загального ж числа робітників по українськи „говорить" лише 38% і то не знати, коли і де? Сам Б. У. признає, що загальний погляд такий, що робітництво Дніпробуду є російське. Напевно правдивим є цей „загальний погляд" — бо й трудно, щоби було інакше, коли вся верхівка, управителі і більшість робітництва і т. д. говорять лише по російськи. Фактично отже біля Дніпрових порогів виростає нова російська кольонія, так само, як на „новім робітничім місті" в Харкові.

Друге основне питання: чи принесе теперішня індустріялізація Україні ту користь, що подешевшає промисловий товар — частинно вже відповіджене тим, що індустріялізація ведеться головно в інтересі самої Росії. Крім того, як досі, то промисловий товар не тільки не дешевіє, але противно, відносно до продуктів сільськ. господарства, дорожіє. „Ножиці" цін є постійним явищем большевицької економіки. Може бути, що хоч щось зміниться в цім напрямі з хвилею закінчення пятирічки — та покищо руйнується сільське господарство ради розбудови і упривілеєння промислу і не знати, чи буде кому вже набувати ту збільшену продукцію промислу, коли нарешті вибє година кінця пятирічки. Чи не станеться тоді так, що фабрики стоятимуть, а робітництво піде в безробітні? За примірами не треба ходити далеко. Ми бачимо, що нині стоїть майже без праці велика польська хемічна фабрика „Мосціце" коло Тарнова, яка не має куди збувати своїх штучних погноїв, бо село їх не в силі купувати при нинішніх цінах збіжа. Сучасна Англія має широко розбудований промисл, але має притім велике безробіття, не находячи збуту на всі свої промислові вироби. Така евентуальність стоїть і перед штучно розбудованим промислом СРСР., якщо буде підорвана основна база кожної індустріялізації: покупна сила сільського населення. Тимчасом „пятирічка" зі своїми додатками: колєктивізацією та контрактацією — підкопують його добробут в самій основі.

К. Коберський.

Огляд земельних реформ в повоєнній Европі.*)

(Продовження).

Південнославія. В межах старої, передвоєнної Сербії не було великої посілости. Ціла поверхня урожайної землі належала там до селян. Лише 10% урожайної землі була власністю селян, що кожний з них мав понад 20 га. Длятого земельну реформу можна, було перевести лише в нових, по війні до Сербії прилучених краях т. є в Босні і Герцеговині, в Славонії і Хорватії та в давній Македонії. В цих краях полишено дідичам по 50—300 га землі і узискано в той спосіб 557.282 моргів до розпарцелювання. 2/3 з тої землі розділено поміж місцевих селян, в розмірі по 1·2 га на господарство, а решту роздано учасникам війни, інвалідам і кольоністам в парцелях по 5 га. Кольонізовано Сербами околиці з турецьким, але також словінським населенням.

Німеччина. В передвоєннім часі займали дідичівські господарства 1/5 поверхні врожайної німецької землі. Розміщення дідичівських земель в Німеччині є дуже нерівномірне. На Сході займають дідичівські землі 40·3% урожайної землі, в Саксонії займають вони 20·4% поверхні урожайної землі. Зате прочі німецькі землі мають між 2—8% дідичівської землі. Вже перед війною провадили Прусаки внутрішню кольонізацію, особливо в Познанщині, розділюючи дідичівські господарства на дрібні, селянські, „рентові" господарства.

По війні постановлено продовжувати внутрішню кольонізацію законом з 11. серпня 1919. р. Силою цего закона мається віддати 2 міліони торфовиськ та неужитків, по попереднім переведенню тривалого уліпшення (меліорації), малоземельним і безземельним селянам. Силою цего закона мається віддати під селянські оселі державні господарства (домени). Закон уможливлює повставання осадницьких (кольонізаційних) спілок, яким надає право первокупна всіх понад 25 га нових господарств і надає тим спілкам право слідження, контролювання торговлі землею в державі. В тих околицях Німеччини, де великі, понад 100 гектарові господарства займають більше як 10% поверхні урожайної землі, можна їх вивласнити на цілі оселювання дрібних рільників, в розмірі 1/3 їх поверхні.

Наконець постановляє закон, що кожне велике господарство обовязане віддати щонайменше 5% поверхні під дрібні, наємні господарства (посесії).

Брак фінансових засобів не позволив державі виконати в цілости постанови цего закона. Покищо побільшуються селянські господарства через сусідську парцеляцію двірських господарств. В цілости зможе бути переведеним той закон аж тоді, коли поліпшиться загальне господарське положення німецького народу. Але з певністю можна сказати, що також і в Німеччині зменшиться в недалекій вже будучності простір великих рільних господарств.

Франція. В багатій Франції земельне питання ще й перед війною не виступало гостро, бо нема там великих ріжниць між рільниками в посіданню землі. Приріст населення є дуже незначний. Франція має багато кольоній, придатних під рільництво, а в кінці кожноразовий надмір сільського населення легко знаходить собі приміщення в про-

---

*) Гл. „Кооп. Респ." ч. 5 за травень 1931 р.

мислі, торговлі і т. д. Мимо такого браку причин до переводження земельних реформ починає по війні проявлятися серед французької сільської людности струя за переведенням змін у земельнім устрою. Домагання переведення змін в земельнім устрою виходить з посеред верстви численних дрібних державців (посесорів), яких по війні було 1,078.000, що винаймили 12·5 міліонів гектарів землі. Всієї врожайної землі у Франції є майже 13 міліонів гектарів, значить мало що не половина французької врожайної землі віддавана в найми. В р. 1919 і 1921 французький парлямент ухвалив закон, силою якою мається протягом 20 літ викупити і розділити між безземельних селян 2—3 міліони гектарів землі. Земельний фонд має повстати через викуплювання господарств на підставі права первокупна, яким наділюється осібні кредитові земельні установи - банки.

Фінансові засоби до переведення такого викупна землі мається дістати через випущення осібних земельних облігацій, опроцентованих і сплачуваних новими власниками при фінансовій допомозі державного скарбу. На переведення цілої реформи після постанов цего закону, треба буде зібрати, дорогою продажі тих облігацій, 5 міліярдів франків.

В той спосіб Французи хотять скріпити французьке селянство, здержати утечу мало- і безземельного селянства до міст та бодай в части запобігти наглядній дегенерації французького народу.

Англія. Теперішні земельні відносини в Англії сягають в глубоку минувшину, ще до часів, коли Нормани здобули край. Тоді вся земля стала власністю англійської корони, короля. Король віддав тоту землю 700 норманським шляхтичам з обовязком сповнювання військової і державно-адміністраційної служби. Хотяй Англійці з давен-давна народ купців та промисловців і хотяй ледво 1/3—1/4 Англійців жиє з рільництва, то всеж таки такі земельні відносини, де вся земля в краю є власністю не цілої тисячки земельних магнатів, мусіли все відємно впливати на суспільні відносини в Англії. Тому то від кінця 18-го віку, коли усамовільнено там селян і вони стали вільними орендарями панської землі, старається англійське законодавство охороняти дрібних земельних орендарів а також старається улекшувати їм купно панської землі.

Ще в р. 1907—1914 утворено з розділених фільварків 14.381 малих господарств з загальною поверхнею 76.000 га на підставі осібного аграрного закона. Пересічна величина тих господарсв $5^1/_4$ га.

В р. 1916 і 1918 р. видано знов два нових закона в цілі наділення землею учасників війни. При помочи тих законів або творять селянські господарства через ділення паньских господарств, лишаючи ненарушеним сам осередок двірского господарства, або знов датьєся праця сільським робітникам, колишнім учасникам війни, на державних господарствах (доменах), допускаючи їх до участи в зиску з того господарства.

Крім того в другій половині девятнайцятого віку відбувається там самочинне ділення (парцеляція) двірської землі, спричинене суспільно економічними обставинами. Великі англійські власники не годні видержати високих податків, наложених на неподілені двірські господарства, бо висота чиншу за арендовану землю що раз спадає. Не малою причиною, для якої англійські земельні магнати склонні продавати свою землю, є пострах перед будучими рільними реформами. Бо в Англії явилося богато дуже радикальних проєктів рільних реформ. Яку ціху

мають тоті проєкти вистане згадати проєкт ліберальної англійської партії, властиво проєт голови партії знаного Лойд Джорджа. Той проєкт жадає викуплення і удержання цілої англійської врожайної землі, опісля поділу її на середні і дрібні господарства. Проєкт хоче впровадити стислий нагляд, контролю способу господарювання в той спосіб утворених господарств. Отже дивне явище: англійська ліберальна партія, якої основною програмовою точкою є засада „laisser faire“, хоче приложити державний примус до рільних англійських відносин!

Таке становище англійської ліберальної партії до земельних англійських відносин є певною познакою, що дотеперішній розпад англійської великої земельної власности буде поступати безупинно дальше. Отже навіть консервативна Англія не устояла перед загально-европейською струєю поділу великої земельної посілости на селяньскі господарства.

В нинішнім огляді поминемо фашистівску Італію, бо, як усі повоєнні італійські політично-суспільні події і явища, таксамо також земельні відносини розвиваються виключно по лінії залежній від волі диктатора Муссоліні і його фашистів, а не по лінії природнього розвою суспільно-політичних сил і відносин італійського народу і держави.

В скандинавских краях, в Фінляндії та в нових прибалтійських державах видано цілий ряд законів, силою яких переводиться там поділ великої земельної власности і наділювання нею селян. З огляду на брак місця не будемо описувати подрібно земельних реформ, які там зайшли від війни. Вистане підтвердити, що також в тих краях зросла і дальше ще зростає селянська власність коштом поділу панських фільварків. Зате треба нам докладніше розглянути повоєнні земельні відносини і земельні зміни в Польщі.

(Кінець буде). *о. Й. Раковський.*

Український домашний промисл на Гуцульщині.

(Продовження*).

8. Про інші галузі домашнього промислу.

Над килимарством ми спинилися довше, бо воно стає в нас тепер домінуючим. З часом удається дістати троха кращих, фабричних сирівців і виріб у де-чім поліпшується. Залишають робити з псюрки. Але натомісць фабрики випускають вовну т. зв. III. кляси, яка розлізається в руках, як павутиня, хоч у годовій роботі дуже не пізнати її. Та все залежить від солідности даної фірми, зглядно продуцента.

З появою килимарської вовни, появляється на ринках і іньший сирівець, як: бавовна, гарас, волічка, шпагат на основи килимові і пр. З цим поширюється і виробництво. Починається виріб вовняних фартухів, накрить, занавіс, запасок, і т. и. Ці вироби робляться ще нашими ремісниками, але й за цим уже сягають жиди, бо мають капітал.

Полотна прості, пішви, скарпетки робляться тепер в меньшій, кіль-

---

*) Гляди „Кооп. Респ. ч. 2, 4 і 5 за б. р.

кости чим до війни, бо населення переходить на т. зв. — фабричний виріб. А фабричний, то є такий, що знова жид дає сирівець до виробу нашим ткачам, а відтак готовий виріб продає нашим селянам. І дальше йде узалежнювання нашого промислу.

З вовняного гуцульського промислу ще найбільше робиться на продаж ліжників. Сукна, кожухи, попружки (крайки) виробляють переважно для місцевої потреби. Ліжники продаються вже й за границею.

Але й тут уже залізли жиди. До недавна виробляла їх переважно Біленька в Яворові, Білачка в Річці і др. Тепер є вже в Яворові кілька жидівок, що виробляють ліжники і заливають ними ринок. І тут не без тандити. Далеко йому до правдивого, гуцульського ліжника. Вовна мішана з „псюркою“, основа вовняна з конопляними нитками, або й чисто прядівна. Але хто не розуміється, купує.

Гончарство йде по середині. Таких мистців, як Бахметюк, нема. З кращих трохи є в Пістині Кошаки (Українці латинського обряду), в Кутах Намова. В Косові є Совіздранюки, Тутуруші, Білецькі і др. Їхня робота була зразу проста. Та чим рік, починають виробляти все більш мистецькі вироби, через вимоги літників.

На більшу увагу після ткацтва і килимарства, заслугує різьбарство. Вправді, давної, чистої різьби шкрібляківської майже тепер не виробляється, хоч і знає її дехто. За те більше інкрустують (вкладають).

До викладування вживають перлової маси, гебану, рога, дротика, кораликів, часом срібної бляхи. І хотяй ця інкрустація є гарна та практична (не так швидко занечищується), все ж таки вона не є наша рідна, а чужа. Більш рідною нам, є різьба. Але оцінити її, як слід, потрафить лише знаток.

Правдивими мистцями й одинокими — в інкрустації є Корпанюки в Яворові, звані Бульбаками. Ціла їхня родина — самі мистці. Старенький Корпанюк, Іван (помер. мин. року) був знаменитим боднарем. Аж мило глянути на його посудину. Жінка його прекрасно вишиває низиною і мережить. Три їхні сини: Семен, Юрко і Петро є різьбарами І-ої кляси. З них Петро займається ще й мосяжництвом. Понад їхню роботу нема в нас. Славний різьбар Юрко Шкріблак був їхнім вуйком, т. є. братом іхньої мами.

Другим після них є В. Девдюк у Стар. Косові. Про нього нераз читалося, як їздив у Варшаву з ріжними делєґаціями та обдаровував своїми виробами ріжних достойників. Знаток він добрий і знає різьбу, але теж більше тепер викладає, йдучи з духом часу.

Провадив щось в роді робітні — школи, але мусів її ліквідувати, бо присудили йому платити 8.000 зл. оборотового податку; сам мені це казав.

Він повишукував деяких хлопців, з яких такі, як Кабин Павло, Стрипадюк Михайло і др. виробляються на знаменитих різьбарів. Є ще М. Гулейчук, який не працює.

Але й тут іде вже тандита, закрадається хаос. Приміром учиться якийсь хлопець у Девдюка, вистарає собі знаряддя й у вільних хвилях робить у дома. Його товариш якийсь дивиться на це і пробує в себе в дома робити. Знова третий від того перехоплює, хоч ще перший добре не знає робити. І робиться тандита, погано викінчена, без мистецької вартости, яка за безцінь попадає в жидівські руки. Через це карловатіє, калічиться ця галузь.

У Печеніжині є ще славний мистець Іван Семанюк. І його рідня — самі мистці. Він різьбар, дочка і жінка вишивкарка, старший син Гриць, (що тепер є монахом — Василіянином) знаменитий іконописець (славно малює у візантийському стилі, хоч про нього мало знають, через те, що монах); середущий син Никола крім різьби, виробляє дуже добрі музичні інструменти. А наймолодший Роман, що кінчив ґімназію, мавби своїм різьбарським таланом — по словам батька — перевищити всіх. На превеликий жаль, не доцінює він ваги справи і задумує вступити на богословію, а як зачувати, мав стати вже целєбсом. І хоч би не закопав талану, а то... шкода!

Додати ще треба, що цей мистець Семенюк, має свій спеціяльний стиль, від якого — на щастя — не відступає. Його різьба (не інкрустація) легка, мила для ока, повна мистецького смаку і вартости. Його Українська влада покликала в свій час до Камінця Подільского на професора до Державної Промисл. Школи.

На превеликий жаль, не може він уже працювати як слід, бо недобачує. Вірмо одначе, що оригінальність і чистість мотивів його різьби вірно переймуть сини, і не допустять, щоб вона пропала.

Ще треба тут згадати про нову галузь деревних виробів, яка все замітнішою стає. Це випалювання. Воно — правда — з давен-давна заведене на Гуцульщині. Але тоді випалювалося переважно домашній судник: дійницю, рахву, пасківник тощо. Розпікав таки сам боднар дріть чи форму (рід штанци) і „виписував“ по суднику „усяке письмо“.

Тепер виробляють уже прикраси, як: флякони, коновочки, дійнички, цебрички, двоячки, троячки і чворачки, а все з дерева чистого, смерекового,*) по котрому випалються. Ці вироби розходяться все в більшій кількости. Мистцями до цього є Гаврилюки і др. з Річки. Починають уже і в Брустурах таке робити.

Теж і мосяжництво скріпилося більше тепер, чим до війни. Хотяй пистолів і ручниць тепер не виробляють, за те більше йде барток, топірців, перстенів, ножів, люлюк і т. п. Добрі мосяжники — мистці є в Жабю, Красноїлі, Головах, Річці, Брустурах. Продукують вони не лише для місцевих потреб, але й на продаж. Ними є: Якібюк, Абрагамович (цей робить теж знамениті цимбали!), Миронюки, Харінські й др.

9. Сумне явище.

Перейшовши отак побіжно поодинокі галузі нашого рідного, домашнього промислу, приходиться з прикрістю ствердити одно.

Маємо великі багацтва, та не вміємо, чи й не хочемо їх використати. Весь цей наш промисл не є зорганізований! Не йде пляново, одним руслом, не має повного зрозуміння та піддержки своїх, а через це багато тратить на мистецькій вартости та постепенно переходить у чужі руки, де до решти калічиться. А головна його галузь, якою тепер стало ткацтво, килимарство, вже в переважаючій кількости перейшла в чужі руки.

Мало хто мабуть здає собі справу з того, як жиди використовують усе на свій хосен, та як тепер масово поширюється — головно

*) Різблені вироби виробляються лише з дерева грушевого, сливового і яворового, які не мають слоїв, тому і не вилупуються в роботі.

килимарство. Коли давніше робило в Косові кілька чи кільканайцять варстатів, то тепер майже в кожній хаті є килимові варстати. І то не лише в Косові, але й на селах: Монастирське, Москалівка, Город, Пістинь, Стар. Косів, — це з тих сіл, з яких іде масовий виріб. Є ще кілька сіл, де лише починає поширюватися килимарство. Можна числити, що в Косові й Кутах з околицею буде тепер півтора до дві тисячі килимових варстатів.

Та з цеї маси навіть нема й 10% в українських руках, а все в жидівських! Правда, Українці виробляють у яких 80%, але для жидів. А послідніми часами ще й таке стало заводитися:

Бере собі якийсь швець чи столяр у хату зо 2. варстати від жида, наймає яку дівчину, що троха знає робити, дає їй харч і 20. зол. на місяць і вона робить. Рівночасно за другим варстатом підучується його жінка чи дитина й за тиждень-два також уже „робить...“ І стільки то вже посередників!

Перед війною вчилися по 3 роки найменше. Після війни скорочено науку до 6 місяців. Та деяким уже й цього за багато і хотять „робити килими“ вже за тиждень. Можна собі уявити, яка та робота!..

Невимовно прикро є дивитися на цей упадок домашнього промислу, на перехід його в чужі руки. Прекрасні були колись ліжники й килими гуцульські (т. зв. верені), а тепер їхній виріб, мистецтво прямо профанується. Те саме й з іншими виробами.

10. Чи нема виходу?

Вихід з цього є. Є ратунок, є лік на це лихо. Вратувати все може кооперація. Створивши сильну промислову кооперативу, можна піднести весь цей домашній промисл з упадку, довести до належної йому могучости і мистецької вартости. Перш усього треба зорганізувати всіх продуцентів і т. зв. споживачів, т. є покупців. Належалоб повести широку пропаганду за вступленням у члени такої кооперативи. Оборотовий капітал мусить бути чималий. Тут до помочі мусіли б стати наші фінансові інституції.

При помочі наших фахових людей треба би зорганізувати не лише продукцію, але рівночасно й збут. Повести широку реклямову акцію, щоби всі українці в першу чергу покривали всі свої запотребування лише в такій промисловій кооперативі.

Ризика нема чого боятися. Адже з давен давна є збут на ці наші вироби, хоч ще далеко не всі ринки опановані. На що далеко шукати. Таж на самій Великій Україні, не кажучи вже про Росію, можна цілими роками збувати величезні маси цього нашого промислу. А що по інших державах?

Конкуренції теж нема чого боятися. Маючи, як слід, зорганізовану таку кооперативу, під проводом самих фахових людей, можна давати лише солідну роботу, з високою мистецькою вартістю. Тоді дуже швидко провалиться вся тандитна конкуренція. Кооперативно набувати сирівці, кооперативно збувати, робітників усіх скооперувати, зєднати в члени, тоді й краще роботи пильнуватимуть, бо відчуватимуть свій інтерес у розвиткові такої кооперативи.

А як знаменито можна повести при такій кооперативі відділи: споживчий, мясарський, виробу знаряддя й машин, вести культурно-освітню працю! Можна ввести і замінну систему, себто вимінювати

ці вироби на Поділлю за збіжа, котрого Гуцульщина запотребовує стало велику кількість.

Та що то ще не можна зробити?! На цю тему можнаб писати ще й писати...

(Кінець буде).

М. Горбовий.

Справник килимарсько-різбарської кооперативи „Гуцульщина" в Косові.

СУСПІЛЬНА АГРОНОМІЯ.

Як зорґанізована громадська аґрономія в ріжних країнах світу.

Недостачі і переваги тої орґанізації (системи громадської аґрономії).

Ми вже знаємо,[1]) що чисельна громадська аґрономія є обовязковим суспільним чинником в найпоступовіших що до сільського господарства країнах. Лишається розглянути тепер, як цей чинник організований в ріжних країнах світу. Під цим оглядом всі країни світу можна поділити на три ґрупи:

1) в одніх країнах, як от Сполучені Держави Америки, Данія, Щвайцарія, Італія, Україна, кол. Росія, Німеччина, Австрія, — агрономічна допомога с.-г. населенню провадиться після певної і точно випрацьованої системи агрономічних заходів, агрономічних закладів та методів аґрономічної праці, ц. т. після певної „системи громадської агрономії";

2) в другій ґрупі аґрономічна допомога с.-г. населенню провадиться, але без будь-якого пляну та системи і має принагідний характер;

3) в країнах третьої ґрупи аґрономічної допомоги с.-г. населенню в нашому розумінні слова зовсім нема.

Ясно, що найбільші успіхи агрономічної праці є там, де вона провадиться пляномірно і систематично, а не принагідно. Тому то й наведені в попередніх статтях приклади взяті з країн першої ґрупи то й в цьому розділі ми будемо говорити лише про них.

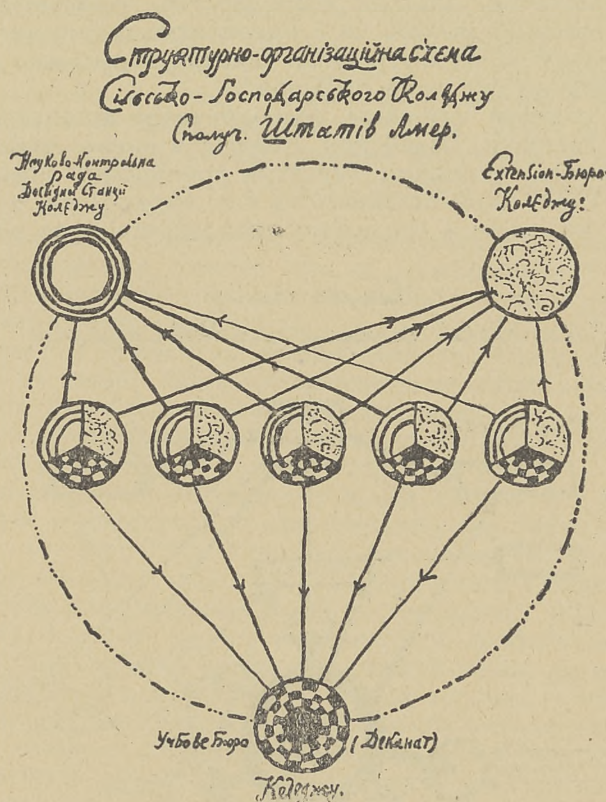
Випрацювання певної системи громадської агрономії там, де така система вже існує, тяглося десятки років, бо справа ця, як ми бачили, порівнюючи нова, молода. Але й цей довгий речинець не дав нам бездоганної системи громаднської агрономії. Навіть дуже гарно продумана й збудована, чисельна й богата система громадської агрономії Сполуч. Держав Америки, — т. зв. „система триєдиних агрономічних осередків" (див. малюнок — схему ч. 1) не є без дефектів. Навіть в ній є свої темні місця і недокладности, які доводиться час від часу виправляти.

Ще більше недоладностей мають европейські системи громадської агрономії. З европейських систем на чільне місце треба поставити: італійську, українську і російську.

---

[1]) Гл. „Кооп. Республику" за Січень і Лютень 1931 р. та за 1930 рік.

Головна вимога, яка ставиться раціональній збудованій системі агрономії — це її раціональність — доцільність в умовах даної країни, сильна ефектовність праці при порівнюючи малих витратах коштів та сил. В ріжних країнах, в залежности від їх господарського та культурного рівня, це досягається по ріжному — при ріжних системах

Мал. ч. 1.

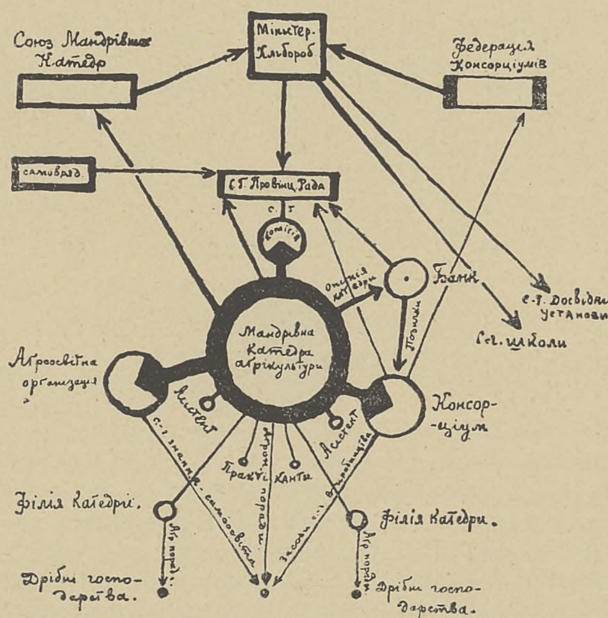
громадської агрономії. Себто перенесення цілої системи громадської агрономії з одної країни в другу майже неможливе, але перенесення окремих чистин системи — окремих заходів, закладів, методів праці, — цілком вдається і може бути дуже доцільним. На наших очах шириться, напр. по цілому світі контрольно-асистентська організація, винайдена в Данії; досвідні кружки, винайдені в Німеччині; діточі с.-г. клюби, та клюби с.-г. молоді. винайдені в Сп. Штатах Америки, — і дуже добре скрізь вдаються.

Одначе які б особливости не мала та чи інша система, — одна риса є для всіх систем спільною; система мусить бути так побудована, щоби с.-г. винаходи, висновки і досягнення с.-г. досвідних установ, с.-г. вчених колєгій та окремих с.-г. вчених в як найкоротший час просякали в широкі маси господарів, з довірям ними приймалися і по пожливости швидко переходили до господарської практики, ставали господарською звичкою. Разом з тим ціла система громадської агрономії мусить бути так тісно повязана з практичними господарями і їх

обєднаннями, щоби до кожної зміни в природі, в практичному сільському господарстві, на грошевому чи товаровому ринку вона була чутливою, щоби на кожну таку зміну могла негайно зареагувати, та, підшукавши для кожного такого випадку відповідний асортимент протизаходів, протизакладів і протиметодів праці, негайно кинути це все на низи в практичне сільське господарство. Анальоґія з нервовою системою та головнии мізком, чи з кровеносно-секреторною системою (з серцем, низкою залоз внутрішньої секреції, гормонами і антитілами) в організмі людини тут дуже підійшлаб.

Під цим оглядом найліпше функціонувала агрономія Данії, Сполуч. Держав Америки, Швайцарії, Канади; в інших країнах був менший контакт між окремими галузями громадської агрономії та с.-г. кооперацією і між цими останніми та с.-г. насел-нням, — тому й швидкість реакції на зміни в сільському господарстві була значно менша.

Схема праці
Італійської сістеми громадської агрономії.

Мал. ч. 2.

Розглядаючи ті системи громадської агрономії, які мали релятивно найбільший успіх, а то: італійську, українську, російську, американську, швайцарську, данську, ми бачимо, що є передовсім велика ріжниця між ними у виборі основної — так би мовити — „стрижевої“ галузі громадської агрономії. Всі системи обовязково мають с.-г. досвідні установи, бо без них не можливі булиб нові агрономічні винаходи, не можливе булоб пристосування вислідів світової с.-г. науки до умов даного району (району досвідної установи). Досвідні с.-г. установи — це й є той мізок, що приймає донесення про зміни в сіль-

ському господарстві, підбирає протизаходи і радить, який з них, коли і як вживати. С.-г. школи та агрономи позашкільної агрономії — це ті нерви, що мусять рознести поради досвідних установ до найдрібніших клітин — окремих господарств і принести від них нові донесення, головним чином за допомогою с.-г. спілок та с.-г. кооператив. Тому-то с.-г. шкільництво та позашкільна агрономія ніби до певної міри замінюють одна одну (але не цілком). В Америці, Швайцарії, Баварії, Чехословаччині за ведучу — „стрижеву" галузь агрономії береться с.-г. шкільництво. В Італії — стрижевою галузею є агрономія позашкільних метод, а в Данії, на Україні та в кол. Росії ролю стрижевих галузей ділять між собою досвідна агрономія та агрономія позашкільних метод (в Данії і та і друга чутливо реагують на вказівки с.-г. збутової кооперації).

Думаю, що ведучою, „стрижевою" галузю агрономії малаб бути науково-експериментальна агрономія, але це „провідництво" повинно будуватися на інтелєктуальній і моральній авторітетності, а не на бюрократично-адміністративній підлеглості.

Так само в ріжних країнах ми можемо бачити порерозвиток або недорозвиток тої чи іншої галузі громадської агрономії. Наприклад в Швайцарії цілком нерозвинена агрономія позашкільних метод, але добре розвинені с.-г. досвідництво та с.-г. шкільництво. Натомісць в Данії й Італії зле розвинене с.-г. шкільництво, а добре — с.-г. досвідництво та агрономія позашкільних метод. На Україні й в Росії порівнюючи відставало в розвитку с.-г. шкільництво, але буйно зростало с.-г. досвідництво та агрономія позашкільних метод. В Сполучених Державах Америки всі галузі агрономії розвинені більш менш рівномірно, хоча агрономія позашкільних метод є там цілком молодою галузею (від р. 1904). З цього нарису можна булоб зробити висновок, що країни вищого культурного рівня ніби мають нахил до шкільних метод ширення с.-г. знання, а країни культурно відсталі — ніби то — до позашкільних метод. Але строгої закономірности в цьому відношенні нема, а нині, в звязку з с.-г. крізою і країни найкультурніші посилюють та поліпшують свою агрономію позашкільних метод. Отже, очевидно рівномірний розвиток, на взірець Сполучених Держав Америки, є тим ідеалом, до якого треба стреміти. Цікаво тут згадати про ті поправки, які в останній час заведені в Баварії, Чехословаччині, то що. Тут Баварія[1]) в с.-г. школах збільшила число учителів, учителям дано мотоциклі для розїздів по селах і фармах, а сама с.-г. школа переіменована в с.-г. школу та порадню Landwirt. Schule und Beratungstelle).

На цьому місці треба згадати й про с.-г. кооперацію та про с.-г. освітні й професійні органздації.

В попередніх статтях були описані існуючі форми звязку громадської агрономії з організаціями самодопомоги с.-г. населення. В деяких країнах, як от в Данії, Італії, ці звязки дуже глибокі й міцні. При чому тип італійський, на мою думку, є більш корисний, ніж тип данський, бо в Італії кожна галузь громадської праці є сприязненою, сфедерованою з іншими, але всетаки автономною, — в Данії агрономія є в сильній мірі залежна від кооперації. Хоча може бути, що

[1]) Ing. Frant. Kunz. „Zemedelské poradnictvi v Bavorsku" стаття в „Ceskoslovensky Zemedelec" с. 32 (527) за р. 1929.

в Данії, де керівники с.-г. кооператив здебільшого закінчили ті самі с,-г. школи, що й їх службовці-агрономи, — ця підлеглість агрономів кооперативним установам не є вже таким злом, як вона може бути в країнах культурно відсталих. Думаю, що с.-г. кооперацію і с.-госп. освітні організації агрономи повинні булиб розглядати як четверту й пяту галузь агрономії, держати з ними постійний контакт і до їх голосу прислухатися так, як то робить агрономія данська та італійська В свою чергу і с.-г. кооперація та с.-г. освітні організації повинні прислухатися до голосу громадської агрономії, особливо до голосу науково-експеріментальної (досвідної) агрономії, а свої вимоги та побажання корегувати відповідно до вказівок цієї останньої, як то робиться в Італії, Спол. Державах Ам., Данії, то що.

Оскільки звязок і співпраця місцевих чинників з громадською агрономією в більшости країн і особливо на Сході Европи були більше ідеалом та побажанням, ніж реальною дійсністю, остільки питання про органи плянуючі і координуючі роботу держави, самоврядування, регіонально-примусових обєднань сільських господарів, с.-г. кооперації, агроосвітних організацій і громадської агрономії—набрало особливої гостроти і популярности.

В ролі таких плянуючих і координуючих органів виступають: Чехословацька Земледєльська Академія (Академія с.-г. наук) та Краєві Земсько-господарські Ради з двома секціями: 1) чеською чи словенською і 2) німецькою — в Чехословаччині; „Селянський Секретаріят" і Кантональні с.-г. ради — в Швайцарії; Вседержавна і провінціональні с.-г. Ради, с.-г. Камери, Німецька с.-г. Спілка (D. L. G.) — в Німеччині; Союз мандрівних катед агрікультури, провінціяльні с.-г. ради та с.-г. комісії — в Італії; Сіл.-госп. та агрономічні зїзди та наради, агрономичні і економичні Ради при земствах, с.-г. Вчений Комітет в Петербурзі і в Київі (а нині с.-г. секції Держ. Плянової Комісії) — на Україні і в кол. Росії. Всі ці організації і установи ясно діляться на дві групи: 1) органи с.-г. науки, високої с.-г. політики та політики агрікультурної („Сел. Секретаріят Швайц., Чехослов. Землєд. Академія, Союз Катедр, Німецька С. Г. Спілка, С. Г. Вчені Комітети) і 2) органи звязку з с.-г. населенням й громадською контролею (Кантональні с.-г. Ради, Землєдєльські Ради, Провінціяльні с.-г. Ради, Економнаради, Агронаради то що). Деякі з цих органів — не повні, другі — явно несправедливі для певних галузей громадської роботи чи для певних чинників. Мабуть чи не найкращим типом цього роду органів є органи італійські. Там, в Італії кожна мандрівна катедра агрікультури має свою, так би мовити, „кураторію", що зветься „Провінціяльна с.-г. Рада" і складається з представників: Уряду, Провінції (ц. т. самоврядування) та тих громадських організацій, які погодились фінансувати катедру в певній мірі. В засіданнях Ради бере участь і професор катедри з правом дорадчого голосу. Рада збирається один раз на рік, заслухує справоздання катедри, ухвалює плян праці і кошторис катедри на майбутній рік і обирає з проміж себе „С. Г. Комісію", яка є виконавчим органом Риди. Секретарем комісії є професор катедри. В разі необхідности якихось швидких рішень, особливо фінансового характеру, це робить Голова Комісії, що працює в постійному контакті з професором катедри. Таким чином катедра в бігу праці є цілком незалежна від будь-яких чинників, а всі побажання, нарікання, невдоволення — все це полагоджується на річних зборах „С. Г. Про-

вінціяльної Ради. На уряд же катедра впливає через Союз Катедр, який є в постійному контакті з урядом.

Думаю, що плянуючі й координуючі органи треба так побудувати, щоби в ніх були рівномірно заступлені: 1) науково-експерімена (досвідна) агрономія; 2) с.-г. шкільництво; 3) агрономія позашкільних метод; 4) с.-г. кооперація; 5) с.-г. агропросвітні організації; 6) органи регіонально-господарські (с.-г. камери); 7) органи самоврядні (в країнах з нормальним ходом життя). При будуванні системи громадської агрономії треба добре зважити питання підлеглости агрономічного персоналу, спосіб управління, фінансування, контролі і контакту органів і агентів громадської агрномії з іншими місцевими чинниками і місцевим с.-г. населенням, щоб, бува, не поставити більш економічно та технічно освічених агрономів в повну залежність від меньш освічених, а часом і менш культурних людей. Така залежність може цілком паралізувати роботу громадської агрономії і обернути її в нікому не потрібну комедію. З другого боку не треба робити з агрономів якихось ні від кого незалежних і нікому не підлеглих, не знаючих жадної громадської контролі діктаторів. Треба вибрати якусь середню лінію. Думаю, що така середня лінія вже знайдена в Італії. Саме при належному побудуванні плянуючих, координуючих і контролюючих органів можна досягнути того, що пляни економічної та агрономічної праці будуть завше доцільними і популярними у всіх місцевих чинників, а це значно улегчить проведення їх в життя і їх належне фінансування. Тільки при такій помірковано-демократизованій праці може повстати та близкість, спаяність і довірря між населенням і громадською агрономією та між населенням і с.-г. кооперацією, яких так часто в дійсности бракує, а без яких громадська економічна робота стає непродуктивною неефектовною, а значить і недоцільною. З другого боку не тратиться часу на лишні дискусії, дебати, то що. Випрацьований плян праці далі мусить бути доручений, на взірець італійський, відповідальному досвідченому агрономові, який за виконання його відповідає, а який при виконанню пляну користується повною автономією. Крім Італії подібні форми управління знаходимо на українських досвідних стаціях, де поруч з директором установи працюють дорадчі органи: 1) рада фахівців; 2) громадські ради, кураторії, то що. Також земська позашкільна агрономія в де-яких губерніях кол. Росії була досить розумно організована, хоча тут завше була сильна залежність агрономів від Земської Управи, так що особливо успішний розвиток земської агрономії треба дуже часто віднести на рахунок особистих властивостей членів Земських Управ.

В. Доманицький.

ПРОБЛЄМИ КООП. ОРГАН. І ПРАКТИКИ.

Справа манка у нас і в польській споживчій кооперації.

Справа манк, хоч яким вони важким балястом тяжать на нашій кооперації, досі у нас не є урегульована; не була навіть в нашій кооперативній пресі ні освітлена ні обговорена.

Питання манка не є лише питанням про його походження. Всебічне дослідження випадків, в яких воно повстає, булоб тільки половиною діла, констатуванням минулого. Виявлення причин повставання цього явища безумовно потрібне; від нього треба починати справу; воно покаже нам, скільки при тім ділали обєктивні умови, конечні неуникнимі причини, незалежні від людської волі, і на скільки причинялася до повстання манк ця остання і то зла людська воля. Або інакше, коли і в якій мірі манка є оправдані, т. м. необхідні, а коли вони є вислідом недбальства, яке треба рішуче поборювати, або свідомого злочину, який вже треба хіба судово карати.

У нас до питання манка з цього боку, спираючись на конкретні, масово згромаджені статистичні дані, ніхто ще не підходив. І воно т. ч. зовсім лишається не дослідженим. Не знаємо навіть фактичних меж манка по наших кооперативах, а ні його пересічної висоти для цілої нашої споживчо-господарської кооперації. А тим часом воно виросло в цілу проблєму, і як запевняє дехто, в поважну загрозу, до боротьби з якою у нас тільки звикли заклити. Алеж ворога то самого ми не знаємо, не пізнали його досі, як слід. А цеж є першою передумовою всякої стратегії, основою для випрацьовування плянів офензиви. — Отже треба булоб на сам перед зібрати, а відтак опрацювати і дослідити дотичні числові дані та інші матеріяли; найкраще очевидно шляхом спеціяльно для тої цілі росписаної анкети (квестіонара). Тою дорогою підійшла до справи напр. польська споживча кооперація. Люстраційний відділ союзу „Сполем“ „піднявся анкети, висліди котрої служитимуть за підставу опрацювання норм манка з метою одностайного їх примінювання“. Це є друга частина проблєми до вирішення. — Справа є тим важнішою і нагальнішою, що має свою морально-правну сторінку; є звязана з визначенням участи та мири вини і відповідальности осіб, які прогрішаються допущенням манка. Вирішення питання манка, цеб-то його нормалізація, або встановлення його масимальних розмірів (границь) є отже вимогою справедливости.

Не входячи тут тим часом в мерітум справи у нас, погляньмо який має вона вигляд в польський споживчій кооперації.

„Сполем“ присвятив в ч. 6 за б. р. справі манка цілий відділ, затитулований: „Норми манка і його забезпечення“. Після короткого обговорення методольогічних засад, які необхідно застосувати при вирішуванні справи манка, автор головної статті (А. Марчиньскі), приходить до обговорення результатів останньої анкети Союза „Сполем!“. На анкету на цей раз мали відповісти люстратори союзу. Одні з них висловилися взагалі проти манка, котре, на їх думку, не повинно існувати. Ціла відповідальність за манко мусить падати на склепаря, котрий має одержувати титулом еквіваленту відповідний

додаток до платні у висоті напр. 1/4% від обороту. З цього додатку він має отже покривати страту спричинену манком. — Більшість люстраторів заявилася за приміненням (допущенням) 1%, як максимальної границі оправданого манка від товарів, даючих звичайне манко. Були й такі, що висунули засаду обчислення манка від загального обороту, при чому, яку норму, вони подавали 1/2%. Примінення тої чи іншої засади (1% чи 1/2%) має залежати, як зазначали учасники анкети, в кожному даному випадкові від місцевих умовин, ц. то від того, чи знайдуться на місцях люди, котрі „подолають завдання побільшешеної рахунковости при розріжнюванні товарів на „манкові“ і „неманкові“. Всі одначе люстратори вимагали усталення вищих границь манка для спеціяльних товарів, як вудженина, ярина, вугіль і т. п.

Щоб сконстатувати фактичні норми манка, ц. то такі, які існують в практиці, Союз Польських Споживчих Кооператив розіслав до своїх кооператив ще в р.р. 1925 і 1926 анкету (квестіонар) в цій справі. Ця анкета по опрацьованню виказала відсоток фактичного манка по кооперативах.

Приведемо тут табличку манк для 1926 року, а саме:

50%	коопер.	приймало	1/2%-ве	манко від цілого обороту
14·3%	„	„	1%-ве	„ „ „ „
16·6%	„	„	1%-ве	манко від товарів, даючих манко
9·5%	„	„	1/2-ве	„ „ „ „ „
9·6%	„	„	0·25%—0·6% і 0·75%	манко від цілого обороту

Отже більшість польських спож. кооператив приймала піввідсоткове манко, обчислюване від цілого обороту, при чому цей спосіб здобув в 1926 р. більше популярности: кількість кооператив, що приймали цей спосіб, піднеслася в 1926 р. до 50%, тоді як в 1925 р. вони становили ще 44%. всіх кооператив. Анкета пол. союзу спож. кооператив зібрала богато цікавого матеріялу, який позволяє зробити цінні висновки, що можуть мати практичне примінення для встановлення пересічної стопи манка на основі оборотів кооператив за даний рік.

Згадавши далі про те, як стоїть справа з манком в Німеччині, Швайцарії, Чехії, й Фінляндії, автор пробує дати аналізу використаних для своєї статті даних останньої анкети.

Відкидає насамперед становище тих люстраторів, котрі взагалі не узнають манка, як не витримуюче критики, і признає необхідним установити норму допустимого манка. Не входячи в розгляд перепроваджених автором за закордонними зразками обрахунків, згадаємо тільки про висновки, до яких він доходить. Насамперед він, йдучи за практикою кооператив, приймає засаду, що нормалізоване манко мусить бути обраховане від загального обороту кооперативи, а його допустима висота, на разі, може не переступати 1/2%. Така норма манка відповідатиме, на думку автора, дрібним кооперативам. Більші кооперативи, що мають відповідні бюра, можуть виріжнити окремі групи товарів і випрацювати для них спеціяльні норми манка.

Що до питання забезпечення, евент. переступлення допустимої норми манка, то А. М. висловлюється за гваранційним векслем, жированим, з відповідними деклраціями — згідно з існуючими приписами.

В кінці підкреслює велике значіння вишколення і виховання склепарів, що матиме децидуючий вплив на розмір манк.

В тому самому розділі ч. 6. „Сполем“, редакція помістила ряд статтей про справу манка і його регулювання в Німеччині, Швайцарії, Чехословаччині і Філяндії. Статті оригінальні, писані закордонними кооператорами.

(В.)

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

Нові прояви етатизму.

(Справа яйчарського пулю і молочарської регляментації).

Останні місяці принесли нам нові поважні загрози вмішування держави в господарське життя села, маємо на думці помисл створення (під натиском уряду) щось вроді яйчарського — картелю не картелю, в кожнім разі порозуміння експортерів-яйчарів з метою давлення в низ цін яєць, і другий, не менше орігінальний помисл регляментації кооперативного молочарського промислу. Оба проєкти прийшли майже одночасно і стоять очевидно у звязку з подібною політикою міністерства та підчиненого йому „Експортового Інституту“ в інших ділянках (прим. експорту дерева, текстильних виробів), про що ми вже писали в Кооп. Респ.

Що урядові мусить залежати на удержуванні експорту на високому рівні, бо-ж експорт підтримує валюту, про це нема двох думок. Але при тім не можна не рахуватися з інтересом свого власного населення — бо така господарська політика є прямо самовбійством. Якраз справа яйчарського „пулю“ носить всі признаки такої тактики.

Вже наша біжуча преса принесла дещо відомостей про „пуль“. Користуючись блищими інформаціями, що їх дав нашій редакції дир. Центросоюза п. І. Мартюк і зібраними вістками з фахової преси, ми прихидимо до такої оцінки справи. Під натиском львівської торговельної палати, район якої (укр. Галичина), дає до 60% експорту яєць цілої Польщі, згодилися тутешні експортери і то аж під загрозою відібрання експортових концесій, на заложення „пулю“, себто порозуміння, якого зміст, вже з поправками, внесеними головно завдяки представникові українських кооп. експортерів (дир. Мартюк), ось який:

Всі експортери зобовязуються вплачувати до спільної каси (пулі) по 50 дол. від кожного вивезеного вагона (= 80 ам. центів від скринки), а від 1. серпня ц. р. по 100 долярів. „Пуль“ себто змова треває до кінця 1931 р. По закінченні цього речинця зібрана таким чином квота малаб прийти до розділу між членів пулю після ключа експортованої кожним еспортером кількости товарів в роках 1929 і 1930 (для української кооперації це робить до 3% цілого експорту).

Кожному насовується перше питання: яку ціль може мати цього рода організація і які вона викличе наслідки?

Отже що до цілі, то впадає в очі передовсім факт, що „спільна каса“ має розділюватися не після кождочасних біжучих відношень між експортерами, тільки з минулих років. Ясна річ, що комусь ходило про те, щоби зафіксувати таке відношення між окремими експор-

терами, яке було в давніших роках, комусь, хто очевидно боїться за свої позиції. Хто-ж ним може бути? Ніхто інший, як тих кілька великих експортерів, як Біргель, Мандзберг і др., особливо перший, властивий галицький „яйчарський король", який хоч мав в ост. роках поважні страти, то мимо того є все ще першим у своїм фаху. Ціла справа носить отже з цього приводу загадковий характер. Бо чомуж не можна було приняти за ключ розділу — кожночасного відношення сил між експортерами?

Друга справа: Яку ціль має взагалі спільний пуляь Одно з двох: або його створено для того, щоби гальмувати зріст менших фірм (гл. вище), або для того, щоби через відняття частини капіталу примусити кожного експортера на стільки знизити ціни, плачені за яйця продуцентом. На тих 80 згл. 160 ам. центів піднялибся власні кошти експортера на скринці (24 копи), які нині виносять 2—2,50 дол. Очевидно експортер цей видаток перекине зразу на продуцента, мимо того, що свою вкладку до „пулю" він дістане назад, в в крайнім разі з малою скидкою. Впадуть ціни, впаде також вивіз, бо експортери не будуть тепер зацікавлені вивезти більше, як в попередніх роках. Кошти цілої „реформи" заплатить нещасливий селянин і то власне той найдрібніший, бо він є головним доставцем яєць.

Ціла історія, як бачимо, задумана дуже хитро, складно і загадково. Не диво, що крім кількох великих монополістів, всі експортери відпекувалися від такої „помочі" торгівлі, а крім львівської торговельної палати за нею виявилася покищо тільки краківська. Коли не буде згоди всіх палат, то „пуль" може й не дійти до формального завершення. Та все таки нам треба мати в цій справі ясну думку.

Не може бути хіба ані на хвилину двох думок про те, чи йти укр. кооперації добровільно у таку спілку. Ясна річ, що як і йти, то тільки коли буде примус. Щоби примусу такого не було, можна проти цілого „пулю" зачати навіть протестаційну акцію — починаючи від писемних протестів з боку кооперативних і господарських організацій а кінчаючи, в разі потреби, вічевою акцією в головних яйчарських районах.

На всякий же випадок, колиб все таки нас примушено бути в „пулю", то укр. кооперація не моглаб взяти на себе „одіюм", що увійшла в змову з приватними торгівцями для того, щоби збивати в низ і так смішно низькі ціни яєць. І без того є актуальною справа такої організації закупу яєць, котра-б уможливила уділювання товарових доплат доставцям. П. С. К. в Копичинцях і в Зборові вже завели в своїх кооперативах „книжочки достави яєць", де на взірець книжочок закупка споживчих товарів ведеться евіденцію доставлених кожним членом яєць (покищо від 5 штук нараз). Цю систему треба зробити правилом, особливо в разі заведення „пулю".

Чому малі експортери в Галичині, а всі, як малі так і великі в Люблині і т. д. є проти „пулю"? Тому, що їх не треба вчити як збивати ціни в низ. Вони це роблять прекрасно і без порад п. Турского (директора Експортового Інституту). А навіщо їм пхати здорову голову під євангеліє, дозволяючи адміністративним чинникам вмішуватися в їхні діла? Нема сумніву — що в цім другім пункті (не в першім) інтереси сільсько-госп. кооперації є індентичні з інтересами решти експортерів.

Проєкт пулю зродився або при дуже зеленім столику якогось етатиста, захопленого большевицькою державною регляментацією зовнішної торгівлі або в дуже хитрій голові якогось заінтересованого експортера.

В кожнім разі ми обовязані поінформувати про нову загрозу цілу селянську масу і робити проти неї опінію всіма силами.

* * *

Другий важний і далекосяглий проєкт дотичить кооперативного молочарства. Він блище зреферований на сторінках органу Маслосоюзу „Кооп. Молочарство" ч. 5., тому тут приведемо тільки основні його точки, користуючись ще й особисто нам даними інформаціями. Думка про „плянову розбудову кооп. молочарства" вийшла з міністерства хліборобства, якому ходить: а) про те, щоби сітка молочарень (маслярень) не була за густа або за рідка, б) про урегулювання контролі технічної і організаційної та акції над удосконаленням самої продукції, вишколом персоналу і т. д. Треба відразу замітити, що акція міністерства має на увазі лише кооперативні молочарні і як видно з дальшого, ті, шо зорганізовані в будь якому Ревіз. Союзі. Тимчасом такі молочарні становлять в Польщі всього 33% всіх молочарень; решта це або несоюзні або некооперативні, приватні (що до продукційної сили, то вони представляють 70% всеї продукції). Виходить, що регляментація досягне в першу чергу союзні молочарні.

Конференція, що відбулася 30 вересня ц. р. (з участю 5 українських представників: 2 від РСУК, 2 від „Маслосоюза", 1 від Сільск.-Господаря) мала діло з проєктом дуже некорисним для кооперації взагалі, а української з окрема: щоби регляментацією займалися або воєвідства самі або визнані владою рільничі товариства. Що воно значить в умовах нашої дійсности, це кожний розуміє. Українським делєгатам вдалося переконати учасників наради, представників кооперативних і рільничих організацій, що це не вийде на добре кооперації, що в засаді належить оставити кооперативному промислові як найбільшу свободу, а коли вже регляментувати, то через самі таки кооперативні чинники. В результаті ухвалено, що „для опрацьовання пляну розбудови кооп. молочарства і слідкування за його виконанням", та для узгіднення тих праць твориться загально державна комісія кооп. молочарського промислу. В разі потреби будуть покликані льокальні комісії, як дорадчі тіла. Рішення комісії не матимуть урядово-обовязуючого характеру; кожна організація має можливість вицофатися з участи в комісії. В решті решт усталено 7 травня ц. р. (з участю укр. делєгата) такий склад комісії:

а) 5 мандатів для Ревіз. Союзів, в тім 1 український, 1 німецький;

б) 5 мандатів для фахових кооп. молоч. централь, в тім 1 укр., 1 нім.;

в) 6 мандатів для рільничих товариств; рільн. палат, в тім 1 укр. мандат;

г) 5 представників молочарської науки, названих поіменно.

Створено відтак теренові підкомісії для випрацьовання проєктів згаданої вже вище сітки молочарень на терені цілої Польщі. Галичину злучено в один терен з Краковом. В тій підкомісії є 3 Українці і 3 Поляків, але для „східних воєвідств", в тім числі отже для Волині, Полісся і т. д. назначено комісію покищо з представни-

ків самих тільки польських кооп. і рільничих організацій. Означено густоту сітки: для Галичини 10 км. віддалі одної молочарні від другої, на Волині 20 км. і т. д.

Здається, що з цілої досить великої програми діяльности тої комісії практично буде здійснюватися передовсім той „узгіднений плян розміщення молочарень". Вже про реальність другої точки — кредитову акцію Рільного Банку для молочарень можна поважно сумніватися при теперішнім відомім фінансовім стані пол. держ ви. Може й справді десь щось комусь дістанеться та напевно не Українцям — зрештою і жалувати за тим нема чого, довсід нас вчить вірити в таких справах тільки у власні сили.

Зате не можемо пройти спокійно біля першої точки, котра означає ні менше ні більще, тільки спробу накинути згори живому господарському життю певні територіяльні шаблони. Не віримо в доцільність призначування з гори, декретом, місця осідку кооператив. Як кооператори, не віримо, щоби з такого помислу вийшло добро для справи. Можуть захоплюватися аж так далеко йдучою регляментацією „з гори" господарського життя большевики зі своїм „Госпланом", але-ж ми бачимо, що на ділі така робота веде до гальмування нормального розвитку специяльно сільського господарства. Не віщуємо отже успіху і задуманій в міністерстві хліборобства „молочарській пятилітці". В життю кооперації більше як де рішає не саме географічне положення, не саме число коров (бо й воно може змінитися за пару літ доброго розвитку молочарні), але головно людські відносини, наявність чи відсутність на місці інтелігентного і кооперативно свідомого елєменту для ведення кооперативи. Чи можуть ці всі відносини знати люде в центрах? Чи можуть вони брати на себе відповідальність за хибне побудовання сітки молочарень? До того приходить це віроісповідний і національний момент. Резолюція конференції з 30. березня не згадує зовсім про те, чи при плянуванні сітки будуть розмежовуватися оселі з ріжним національним, і релігійним складом. Виходить, що державна комісія може захоче приділювати українські села до польських, польські до українських, так, як вони біля себе географічно положені. На ділі отже моглоб прийти до „утраквізації кооперації". При відомих тепер гостро напружених відносинах між українськими і польськими оселями, таке перемішування з собою членської маси мусілоб внести у внутрішне життя кооператив елємент антагонізмів на позакооперативнім тлі. Які наслідки це мусілоб мати для кооператив? Нема сумніву, що руйнуючі. На теренах з мішаним національним складом виявилася єдино здоровою засада будування кооператив з національно однородного елєменту, тим більше там, де є поважні національні і віроісповідні тертя. Це стара і відома річ, випробована кооп. практикою в Чехії, Познанщині і в Галичині. Остерігаємо кого слід, щоби не зломано цеї засади при задуманій власне з гори спробі регляментації життя молочарської кооперації. Наслідки

такої реформи, якщоб вона привела справді до міжнаціональних кооператив булиби фатальні для кооператив, отже тим самим шкідливі як для українського, так і для польського рільничого населення. Географічний шабльон в данім разі не принісби ніякого добра.

Українська кооперативна думка затрівожена цею можливістю і буде добре, коли наші кооперативні та господарські чинники стоятимуть твердо на сторожі випробованої в цілому світі засади невношення в життя кооперації елєменту бюрократичного примусу.

(К.)

Вивіз свиней з Польщі на Радянщину (Порівн. „К. Р." ч. 5. ст. 196.) Для закупу свиней приїхав до Польщі сам заступник народнього комісаріяту для справ рільництва, котрий перебуває тепер в Перемишлі. Він сам має допильнувати експорту свиней на Радянщину, яких закуповують вже від кількох тижнів спеціяльні делєгації російської торговельної місії. Загальна кількість закупів має виносити біля 2.000 вагонів, Значна частина щього прелімінара вже виконана.

Але як представники комуністичної держави переводять свої закупи? Є в Польщі кооперація польська і не польська. І може відомо їм, що існує тут також українська кооперація... Одначе вони старано оминають нашу кооперацію в своїх трансакціях, хоч купують свині у тих селян, які в цій кооперації обєднані. Масові закупи і доставу свиней для радянських представників і делєгатів перепроваджують ріжні приватники, гандлярі - спекулянти, що роблять при тім добрі інтереси. Ось дані.

Закуповуються свині не старші як 12 місяців, призначені для росплоду і ґодівлі, отже найкращий товар, який відтак щіплиться. За нього скупщики платять продуцентам пересічно 60—70 гр. за кільограм живої ваги, тоді як побирають від радянських делєгатів за 1 кг. 1·03 зл. льоко стація заладування (Перемишль). Ціле ризико аж до перебрання товару рад. делєгатами, котрі розраховуються з синдикатом торговців безрогами у Варшаві, обтяжує перемиського керівника групи посередників між ґодівельниками безрог і радянськими ґросістами.

Ціни худоби. У Варшаві платили за 1 кг. живої ваги (ціни гуртові):

	20-25. IV.	27.IV-2. V.	7-9. V.	17-16. V.
Віл	0·85	0·85	0·80	0·85
Безроги	1·20	1·19	1·18	1·15

Вивіз беконів і безрог. В IV м. для бек. була тенденція знова звишкова. Вивіз піднісся на 40 % у відношенню до березня б. р. і осягнув вартість 10·6 міл. зол. Релятивно в досить значнім степені піднісся експорт вудженини і шинок, досягаючи 1·9 міл. золотих.

Зате вивіз безрог з Польщі зменшився поважно, а саме: вивіз до Чех на 4.603 шт., а вивіз до Австрії на 4.914 штук.

Чехія запровадила дуже велике мито, яке виносить 284 кор. (передтим 276 кор.) За свині вагою нище 120 кг. платиться при найновішій ставці 404 кор. чеських за 100 кг. До Австрії Польща вивозить безроги в межах стисло означеного контінгенту.

Ціни збіжа у Варшаві. Ціни гуртові в золотих.

	25. IV.	2. V.	4-9. V.	16. V.
Пшениця (100 кг)	35·13	35·06	34·50	33·50
Жито (100 кг.)	28·43	26·88	26·48	27·67

Вивіз збіжа. В квітні б. р. вивезено було за границі Польщі відносно велику кількість жита, а саме 19.228 тон. Вивіз цей був головно вислідом трансакцій, заключених давніше.

Пшениці вивезено було в квітні 7.707 тон, ячменю 5.114 тон і вівса 535 тон. Дані за попередні місяці для порівнаннн гл. в „Кооп. Респ." за травень і раніше.

З діяльности збіжевої біржи в Познаню за 1930. р. В початку травня відбулися заг. збори членів познанської біржи, присвячені минулорічний діяльності біржі. Справоздання сконстатувало, що рік 1930., не зважаючи на важне господарське положення, був корисний для біржі; при цьому заакцептовано великий зріст біржевих трансакцій в листопаді і грудні 1930. р. по відношенню до попередніх місяців. Так, напр. загальний оборот ріжними товарами виносив в жовтні ц. р. ще тільки 270 тон вартости 56 тис. зол., а в листопаді вже 17·5 тис. тон вартости 4 міл. злотих.

Заводження рільництва в Польщі виносить біля одного міліярда злотих.

По обрахунках Начальної Ради Земянських Організацій залеглі державні і самоврядні податки рільництва виносили на 1 березня б. р. 120 міл. зол., ріжні обезпеченеві задовження 45 міл. зол. короткотермінові зобовязання супроти державних банків та Союзного Земянського Банку виносили біля 400 міл. золотих, залеглі довгоречинцеві кредити біля 80 міл. зол., разом отже несплачених кредитів рахується за рільництвом 645 міл. зол. Поза тим велика земельна власність має залеглости за роботизни (понад 10 міл. зол.), а ціле рільництво має приватні короткоречинцеві зобовязання, які трудно виразити числово. Ця задовженість може до часу зборів нового врожаю ще більше зрости.

Всі зобовязання, на протязі найблищих чотирох місяців виносять біля 250 міл. золотих. Таким чином над рільництвом тяжить в часі передновку кругло 900 міл. зол., не рахуючи зобовязань супроти приватних вірителів.

Приведені тут дані відносяться очевидно до більшої посілости. Як би додати до них необчислиму задовженість дрібного селянства, то картина значно змінилась би і представилась би далеко грізнішою. Крім того відомо, що ніде так лихварство не жирує, як на селі.

По даних Банку Польського стан кредитів, в результаті сплачення їх рільництвом в м. квітні зменшився, а саме кредит під застав рільничий зменшився на 4·5 міл. до 21·6 міл. зол., засівовий на 0·6 міл. зол. Сума векслів з більш як 3 місячним терміном платности досягла суми 54·4 міл. супроти 47·2 міл. зол. на кінець березня б. р. Остаточна сплата кредитів припадає на 6. VI. 1931. р.

Російська косметика в Лодзі. Радянське мило, перфуми і кольонські води прибули до Лодзі в кількости понад пів вагона. Це продукти радянського хемічного тресту. Ціни їх, а спеціяльно мила надзвичайно конкуренційні.

Зменшення спожиття цукру в Польщі і експорту за границю. Збут цукру на внутрішньому ринкові виносив в квітні б. р. 22.910 тон супроти 27.450 тон в квітні 1930 р. Упадок спожиття цукру в краю таким чином дуже поважний. — Загальний збут цукру від початку біж. камцанії, ц. то від 1. жовтня 1930 р. до кінця квітня б. р. зі всіх цукроварів Польщі виказав 177·807 тон, супроти 192.914 тон за сезон минулого року.

Вивезено за границю в квітні б. р. 36.686 тон цукру проти 44.303 тон в квітні 1930.

На протязі цьогорічної кампанії вивезено 250.470 тон, тоді як протягом минулорічної кампанії вивезено було 345.386 тон. Зменшення т. ч. виносить понад 100.000 тон. Такий небувалий упадок вивозу поділав дуже непокоюче на заінтересовані круги.

Торговельний білянс Польщі в квітні б. р. виказав додатне сальдо у висоті 25·8 міл. злотих. — По даних Гол. Статист. Уряду вивезено було 1.478·9 тис. тон товарів вартости 168·7 міл. золотих. Привезено натомісць 230·7 тис. тон. ріжних товарів, котрих вартість виносила 142·9 міл. зол.

Рівняючи до березня, вивіз збільшився у вазі на 111·1 тис. тон, а у вартости — на 4·8 міл. зол.; привіз зменшився у вазі на 5·4 тис. тон, а у вартості — на 17·4 міл. зол. Дадатне сальдо торговельного білянсу (разом з Ґданськом) винисило за квітень 25·8 міл. злотих.

У вивозі одначе найбільший зріст показали споживчі артикули (на 7·2 міл. зол.) дерево (на 6·7 міл. зол.) і безроги що збільшилися на 1·1 міл. зол. — Зменшилися насіння, промислові (залізні й вовняні) вироби.

В привозі зросли сирівці для текстильного промислу, шкіри, футра, машини, апарати і тютюн. Зменшилися м. ін. споживчі артикули, особливо оселедці та овочі.

Крах ПеПеҐе. Дирекція Польського Промислу Ґумового зголосила внесення про судовий догляд на підставі опінії експертів, котрі прийшли до переконання, що ціле підприємство не має виглядів на успіх і розвиток. Засіб цей, по думці предатевника французького ґумового концерну, не доведе одначе до нічого, бо завдяки величезним зобовязанням підприємства воно все одно мусить скрахувати. Говорять, що востанньому випадкові французький концерн закупив би його варстати праці і знова урухомив би їх. — Так незабаром цілий промисл Польщі перейде в чужі руки; на черзі отже — ґумовий.

Анґлія обнизила дисконт. Анґлійський банк обнизив від 14 травня дисконт з 3 проц. на 2·5 процент.

З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ.

Кооперативні дискусійні вечори. Довкола ріжних проблєм, що повстають в нашому кооперативному рухові зібралося вже багато дискусійного матеріялу: поглядів, становищ, фактів, практики, проєктів, прогнозів і т. п., про що вже багато писалося в нашому журналі та в пресі взагалі. Та чимало є й такого, що досі не появилося в пресі, залишаючись не знаним ширшому кооп. загалу, творячи власність тільки тих одиниць, що над справами кооперативного життя застановляються, їх обдумують, переболівають, не маючи нагоди обмінюватися своїми думками з колєгами-кооператорами.

Цю потребу живого обміну думок про жагучі питання нашої кооперації найскорше відчули львівські кооператори, згуртовані, як службовики, в професійній загально - службовицькій організації „Супруга". З цією метою заложили вони при цій організації „економічно-кооперативну секцію". Заходами останньої відбувся вже перший дискусійний вечер дня 28 травня в домівці Ревізійного Союзу у Львові (Доміниканська 11.) на тему: „Організаційні проблєми господарсько-споживчої кооперації". Дискусійні вечори інавгурував своїм докладом ін. Р. Раковський. По докладі заповідалася оживлена і цікава дискусія, що була тільки започаткована і за пізнім часом перенесена на слідуючі сходини. В дискусії виринуло декілька нових проблєм, вартих спеціяльних рефератів і обговорення. Зголосилися вже й референти. Справа т. чином щасливо започаткована, знайшла живий відгук і має всі вигляди на добрий розвиток.

Доклад інж. Раковського всебічно розібрав і освітлив положення в госп.-спож. кооперації на всіх трох її ступнях, його причини і наслідки, ілюструючи свої головні тези статистичними даними і фактами, взятими з життя. Корреферентом до тої самої теми зголосився дир. Центросоюзу І. Мартюк. Корреферат і продовження дискусії відбулися 3.VI. 1931.

Докладніше справоздання з дискусії і тези докладу та корреферату подамо вслідуючому числі „Кооп. Республики".

Визначні закордонні кооператори гістьми польської споживчої кооперації. З нагоди зїзду польської споживчої кооперації, який призначено у Варшаві на день 31.V. і 1. VI. б. р. прибувають до Польщі такі визначні закордонні кооперативні діячі, що вже зголосили свій приїзд: секретар Міжнародного Кооперативного Союзу Г. Мей, крім того делєгації чеська, французька і австрійська. (Бюл „Сполем")

Програма польської середньої кооперативної школи у Варшаві (пор К.Р. за травень ц. р. ст. 192), обіймає практичні і теоретичні проблєми, звязані з працею в кооперативних організаціях: кооперативне законодавство, організація, теорія і історія кооперації, товарознавство, торговельна аритметика, кооперативна рахунковість, кореспонденція, оздобне письмо і письмо на машинці. Крім того такі фахові загальні предмети, як: наука про торговлю, господарська географія, історія господарського розвитку, суспільна економія, та загально-образуючі предмети: релігія, польська й німецька мови.

В часі побуту в школі учні знайомитимуться з працею в склепах, магазинах, бюрах кооперативних організацій шляхом оглядин і практики.

На виховуючу сторінку школа звертатиме багато уваги. Організаційне й громадське виховання оперті будуть на відповідних організаціях самої молоді.

На становище директора школи покликано Фр. Домбровского, дотеперішнього керівника суспільно-виховавчого виділу Союзу пол. споживчих кооператив, довголітнього керівника ріжних курсів кооперативного дошколу.

25-ліття кооперації в Польщі. На б. рік припадає 25-ліття кооперативного руху в б. королівстві польськім. З тої нагоди приготовляються численні урочисті обходи, получені з днем кооперації 14.VI. 1931.

Міжнародній Сільсько-господарський конґрес відбудеться в днях 5—8 червня б. р. в Празі (на Чехах) з великою виставністю й багатою програмою праці, котра розділена поміж такі секції: аграрної політики і сільсько-господарської адміністрації, сільсько-господарської освіти і пропаганди, сільсько-господарської кооперації, ростинної продукції, звіринної продукції, сільсько - господарського промислу, женщина на селі.

В секції сільсько - господарської

кооперації конґрес займатиметься такими проблємами: кооперативне виховання (засоби і висліди) та теперішній стан ревізій сільсько - господарських кооператив і їх удосконалення,

Головна заслуга поставлення цих точок під наради конґресу належить чеській сіл.-госп. кооперації, а спеціяльно її провідникові інж. Кліндері, котрий буде й головним референтом цієї секції поруч Отто Геннеса з Берліна. П. Кліндера відчитає реферат про ревізії с.-г. кооператив, котрий вже друкується в „Zemedelskych Druzstevnich Listech“, ч. 21. за б. р. О. Геннес говоритиме про кооперативне виховання.

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ.

Справжній вигляд радянської кооперації. Нім. журнал „Konsumgen. Rundschau“ приносить обширний цитат з офіціозу большевицького уряду, часопису „Правда“, що виходить у Москві (№ 47, 1931). „Правда“ пише дослівно так:

„Кооперативи займають на ринкові монопольне становище, вони майже цілком витиснули приватну торгівлю. Споживчі кооперативи є головною організацією торговлі в сов. державі. Але та орґанізація не змогла подужати свойого завдання... Основна і рішаюча хиба сучасної кооперації та, що вона ще й досі бюрократизує і заморожує товаровий обіг, в наслідок чого появляється штучна недостача товарів при одночасній переповнености магазинів. Наприкл. недавно були в Москві безконечні хвости перед склепами, бо годі було докупитися нафти, хоч магазини мали запасу нафти на півтора місяця. У пивницях кооперативних установ лежать часто великі кількости товарів, тоді як виставові вікна кооперативних склепів пусті. Товари пересуваються черепашиним темпом, дуже часто не туди, де їх вимагають... Здобувши монопольне становище на ринку (між іншим не через власні заслуги, а через відповідну політику держави та її промислових трестів — Ред. Кооп. Респ.), кооперативи начинають забувати, що вони є для споживачів, а не споживачі для них. Своєрідне „запаморочення від успіхів“ привело до того, що кооперативні службовці в своїй роботі переходять помалу, часто навіть не здаючи собі з цього справи, до методів простого розподілу товарів і товарообміну в натурі... І характерно, що при тім „перескоку“ до методів прямого розподілу і натурального обміну в кооперативному апараті залишився і розцвився д у х к р а м а р с т в а, радянській системі найбільш ворожий. Одним з головних недомагань рад. кооператив є грубе трактування споживачів. Доброю стороною кооператив було до недавна те, що їх найнищими ячейками були в и б о р н і о р г а н и. Фактичне анулювання виборности в низових кооперативах відірвало кооперативи від споживачів, позбавляючи їх підпори і контролі з боку трудових мас. У с у н е н н я в и б о р н о с т и в и к о н у ю ч и х о р г а н і в в низових орґанізаціях ще більше скріпило бюрократизм в централях споживчої кооперації: ціла система з „Центросоюзом“ на чолі (якого безсилля в ніякому разі не мириться з його формально провідною ролею) працює практично з помічю методів безсилого бюрократичного централізму...“

„З тими загальними хибами кооперативної роботи є найтісніше сполучена дуже шкідлива система „відлучення товарів від людей“ і приділ товарів на певну загальну грошеву суму без огляду на роди товарів. Це приводило нераз до того, що товар приділювано кооперативам по прінціпу: „ж е р и, щ о т о б і д а ю т ь“. Звідціля також та прірва між кооперацією і ринком, між кооперативами і вимогами споживачів“.

На іншому місці подає ця сама „Правда“ вісти, що протягом 6 місяців господарського року 1929|30 в кооперації спроневірено персоналом товару на суму ні меншу ні більшу тільки 40.456.000 карб. При жахливій біді персонал продавав введений товар приватним торгівцям. В тім самім часі було неоправданих „манк“ на суму 15.617000 карб., а „нормальних втрат“ на 35.603000 крб.

Той самий журнал приносить теж виписки з недавно появившоїся книжки Ольги Доманевскої п. н. „Аграрний соціялізм в Сов. Росії“, де читаємо м. і.:

„Колєктивізація, що означала боротьбу з власницьким фанатизмом селянства, привела, в наслідок жорстокого примусу стосованих державою метэдів, до знищення великих матеріяльних цінностей. Насильна колєктивізації була в р. 1930 окуплена катастрофічним зменшенням стану худоби, упадком життєвого рівня самостійно господарюючих

селян і різкого погіршення прохарчування міста“.

„Колєктивізація дезорганізувала ринок праці, а недостача робітників стала каменем преткновенія для здійснення пятилітки в ділянці промислу. Одночасно колєктивізація привела до того, що хліборобство,—ділянка народнього господарства, котра давала і мала давати засоби на індустріялізацію країни, в своїй колєктивізованій частині, — стало жити на кошт державних субвенцій (автор має певно на думці податкові полегші, які покищо даються колгоспам, в ціли заманення до них селянства. — Ред. К.Р.). Звідси примінений зріст емісії грошей, прибування інфляції, товаровий голод, недостача промислових виробів, монструальний ріст цін. Мимо того колгоспний мужик хоче, як передтим індивідуальний господар, продавати своє збіжа на вільнім ринку і віддає його державі лише під сильним урядовим натиском. Колєктивізація не змогла оживити господарського інтересу села до товарообміну з містом.“

СЕРЕД КНИГ.

Ювилейний Альманах Централсоюзу в 30-ліття.

Ред. М. Творидло. Львів, 1930.

Серед невідрадних обставин і несприятливих умов для видавання грубих книжок спромігся „Центросоюз“ на видання поважних розмірів ювілейного збірника до дня своїх 30-ох роковин. Книжка обіймає 12 аркушів тексту з ілюстраціями та гарними портретами основників і визначніших провідників фахової централі наших госп.-спож. кооператив. Позатим зовнішнє, технічне викінчення книжки залишає богато до побажання. В друкові богато невиправлених коректуреих блудів, а що найважніше — бракує показчика змісту книжки; це тим більше вражає, що вміщено ж прецін зовсім нікому не потрібний список оголошень. Брак „змісту“ утруднює орієнтацію в книзі і користання з неї. Окладинка також свідчить про відсутність мистецького смаку у її виконавця. Могла би бути менше претенсійною. Недобре вражає еклєктизм — невдале сполучення старовинних (церк.—слов.) і національних мотивів з модерною реклямовістю. Для поважного видання таке приодіння книжки було невідповідним і щонайменше зайвим.

Переходячи до змісту Альманаху знаходимо поруч додатніх також негативні риси. Передовсім замало акцентовано діяльність ювілята, ц. то Центросоюзу. Також що до укладу статей, то можна би було вжити кращу систему їх росподілу з більшим відведенням місця Центросоюзові, але церіч погляду редакції, яка очевидно також мала при тім свою провідну гадку. Впрочім система звичайно дається (на жаль) матеріялом.

Добре написана стаття редактора і дир. Ц.—С. М. Творидла про Центросоюз. Представляє собою короткий нарис розросту установи, котрий характеризувався через увесь час неустанним поборюванням труднощів, що стояли на шляху розвитку Ц. С. З цієї часто нерівної боротьби вивязувався Ц. С. на загал добре, як свідчать приведені в статті дані, збільшуючи з бігом часу реєстр своїх здобутків. — Головною розвоєвою тенденцією Ц. С. було, як бачимо, перетворення його з довоєнної торг. централі для с.-госп. кооператив в такуж централю для госп. споживчих кооператив, якою в переважаючій степені є Ц. С. і до нині. Виходить це наяв зі значної розбудови в повоєнному часі ділу споживчих артикулів. Стаття намічає також, правда у формі не досить виразних натяків, тенденцію і напрямні дальшого розвитку Ц. С., котрий має, як здається, вернути до передвоєнної традиції. Це лежить мабуть в інтенціях проводу установи. Автор найдокладніше зупиняється над повоєнною діяльністю Ц. С. — Не беручи на себе завдання референта змісту статей збірника, мусимо однак підкреслити факт зросту не лише загальних оборотів Ц. С., але також зріст їх в ділянці галянтерійній та у відділі сіл.-господарських потреб. Цей факт вказував би на постепенну регенерацію централі в означеному вищена прямі. На окрему увагу заслужила також невдала поки що перша спроба експорту яєць за кордон, головно до Німеччини, для чого створено було в Катовицях навіть власну експозитуру. Останню прийшлося звинути через непоплатність експорту, завдяки лихій конюнктурі, заломанню цін на закордонних ринках, чого. як каже автор, „ніхто не передбачував“. Це нас трохи дивує, бо

фаховець мусить завсіди передбачувати знижку цін таких сезонових артикулів, як масло, яйця і збіжа, тим більше, що вже з весни 1929 зачався заг. спад цін с.-г. продуктів.

Окрему сторінку в статті присвятив автор галянтерійному відділові, котрий, відповідаючи на вимоги життя, поширився(!?) згодом на доставу будівельних і опалових матеріялів, осягнувши особливо в ділянці вугілля поважну позицію в ряді найбільших відборців кляси „А". Окремий розділ росповідає про успішний розвиток і поширення продукції у власній фабриці мила Ц. С., як виходить з приведених даних.

На загал оцінюючи статтю про Ц. С., можемо тільки висловити жаль, що вона за коротка; релятивно з меншою докладністю, ніж належало би описує минуле і теперішню діяльністо Ц. Союзу. Від неї, як фундаментальної у збірнику, ми сподівалися більшого, між ін. також глибших аналіз і старраннішого, поглядов. освітлення деяких сторін діяльністи, представлених надто загально. Трапилися і деякі непослідовности, напр., в одному місці подана сумарична квота торгів за 1924/25 рік 1.733.437 зл. (ст. 12), а на другому (ст. 14) в таблиці під тим же роком стоїть сума 1.295.054, цебто сума торгів тільки споживчого виддiлу, тоді як мова йде про обороти Ц. С. взагалі. Цей факт дуже дезорієнтує уважного читача.

Дуже цінним в книзі є розділ: „Члени Центросоюзу і їх діяльність"—збірка коротеньких статейок про окружні і повітові осередки кооператив. Був це дуже щасливий помисл—не зовсім щасливо здійснений, що одначе і так не зменшує його ваги, помисл зібрати разом в одній книзі відомости про минуле і сучасний стан кооп. осередків другого степеня. Певно можемо твердити, що це найбільш інтересна і важна частина книги, яка матиме джерельне значіння, тим більше, що це, середнє звено нашої кооперативної системи не тішилося особливою увагою з боку діячів пера. Про окружні, згл. повітові союзи писалося дуже мало; за винятком кількох статей в „Кооп. Респ." (про Стрий, Перемишль, Жовкву, Калуш) нам не відомі більші і систематичні огляди діяльности П.С.К. хочби навіть в хронольогічно обмежених рямцях. Це отже перша спроба загального представлення стану кооп-тив другого ступня, як цілости. Шкода лише що відомости про поодинокі осдредки зібрані не по одному якомусь пляну, через що вони є не одностайні, не однаково повні і тому некомпарабільні; це утруднює дослідну працю над ними і просто унеможливлює створення суцільного образу про ці кооперативи. Шкода також, що не подано до них загального вступу, в якому можна і слід було подати потрібні пояснення до насуваючогося мимоволі ряду питань. Обмежені місцем, не можемо входити в їх детальне обговорення.

Необхідним доповненням цього розділу є стаття В. Островського про „Кооперацію на північно-зах. землях" — в тій її частині, де говориться про ПСК. на цих землях. Поза тим вона представляє історично орієнтований нарис діяльности кооперації на північно-західних землях з підкресленням її нац.-культурної ролі. Діяльність цього відламу нашого руху автор представив найбільш повно і ріжносторонньо ні тлі тамтешніх загально-політичних і культурно-економічних відносин, не забуваючи у висновках кинути загальним оком на пройдений шлях і на завдання блищого майбутнього. — Розділює цю статтю від попереду згаданої нарис П Панченка: „Короткий погляд на минуле й сучасне західно-української кооперації". Передовсім заголовок не вповні відповідає змістові статті, котра трактує тільки про галицьку кооперацію, зовсім поминаючи кооперацію північно-зах. земель. Ба, що більше, вона тільки в певних гряницях узгляднює діяльність галицької кооперації, зупиняючись головно над результатами праці львівських централь. При тім поросикдувано майже зникаючі уваги про низові кооперативи і осередки 2-го степеня, так що про кооп. рух, як такий, як певного рода сусп.-історичне явище, нічого з неї не довідуємося. Згадавши тільки про початки кооперації стільки, скільки треба було вивести з них повстання централь, автор далі обмежився включно до цих останніх. Крім принагідних числових даних про кількість, обороти, власне і чуже майно кооператив 1 ст. нічого більше про них в статті не говориться. Цей мінус можна було направити коштом рясних повторень і надмірної старанности стилістичного викінчення праці на шкоду іноді змістові. Не входячи і тут в детайлі, вкажемо хоч би для прикладу на таку нещасливу паралєль англійської кооперації до дуалізму в практиці постачання товарами нашої господарсько-споживчої кооперації (ст. 79—80).

Стаття В. Левицького про „Укр. кооперацію на Закарпатській Україні" навпаки грішить противною тенденцією до змалювання розвитку кооп. руху, як цілости, при чому в тінь відходить діяльність осередніх звен організаціїї. Обі статті мають своє значіння для за-

гальної орієнтації в кооп. русі на Західній Україні, доповнюючи доцільно образ того руху, з виїмком Буковини, де він цілковито по війні завмер.

Ст. Е. Храпливого про свівову к-цію має вартість практичного довідника.

На рік видання альманаху і ювилею Ц. С. припав 20-літній ювілей існування торговельно-промислової кооперативи „Будучність" в Тернополі — товариства для виробу і продажі паперових фабрикатів. Цій льокальній кооперативі присвячена також коротенька згадка.

Важливій, на нашу думку, справі кооперативних ярмарків і хліборобських вистав відведено рішучо замало місця — зовсім не відповідно до їх ролі у господарському розвитку краю чи даної области. Стаття носить інформативний характер; написана, ми не вагалися б сказати, дещо поверхово у формі вражінь сучасника — видця, без оцінки і певної всеж таки історичної перспективи; а то тим більше, що кооперація виступала в тих імпрезах не тільки в ролі експонентів, скільки властиво в ролі їх організатора.

Далі йде ряд статей характеру засадничого і теоретичного. Стаття М. Творидла про господарську самоосвіту належить до програмових. Торкається не лише самоосвітньої праці у вущому розумінні, але подає на основі дотеперішніх осягів в господарській ділянці цілу програму праці на майбутнє відповідно до нових потреб і вимог життя. Програмовий діяпазон досить широкий,так само,як широко обговорені шляхи здійснення програми. Трактовано справу дещо в спосіб публіцистичний з нескритою тенденцією; річі програмові не були властивою метою праці автора отже мета і тема дещо розійшлися, а тому й деякі важні проблєми схоплені дуже загально та не у властивий спосіб і вирішені з виразною поквапністю, що є недопустиме. Написана стаття впрочім в дусі бадьорім, повнім заохоти до виявлення живої творчої ініціятиви, з протестом проти пасивізму й „культу занепаду".

Е. Храпливий в дальшій статті коротко формулує не так ціль, до якої стремить наша кооперація, скільки вказує на актуальне завдання, що стоїть перед нею, а саме: розбудова сіл.-госп. кооперації, конкретно—виробничої, збутової і постачальної для всяких потреб села. Про потребу скооперування сільського господарства написано коротко, ясно і переконуючо. Спірним одначе є погляд автора на госп.-споживчу кооперацію, як на підготовчий ступінь до інших видів кооператив на селі, котрим ніби має уступити місце. Що так не є, виплиає з інших тверджень автора, хоч би з того, що теперішні госп.— спож. кооперативи повстали на селі не для того, щоб на них вчитися, практикувати; викликала їх конечність заспокоєння життєвих потреб села. Отже і існувати мають, поки існуватимуть ці потреби. Що були вони via facti школою кооп. праці, це ні скільки не відіймає їм самостійної ролі яку вони збережуть і при специялізації. Є вони, на наш погляд, не щаблем, а рівнорядним (може не рівнозначним) організуючим чинником на селі, а спец. кооперативи станут вже їх співчинником:

Останнє, місце в книзі займає стаття пос. О. Луцького про Вальтера Ратенау. Можна бути ріжної думки про доцільність її поміщення з огляду на позірну її випадковість у збірнику. Одначе її звязок з ним є глибший, більше есенціяльний чим формальний. Стаття трактує про справи, які інтимно вяжуться з цілим теперішнім життям, якого частину складає кооперація. І хто відчуває цей звязок, той не говоритиме про її випадковість.

Система поглядів Ратенау, це глибока філософічна аналіза сучасности, яка дає богато для зрозуміння пануючих нині відносин. Кидає густий жмут світла м. ін. на генезу теперішньої кризи, якій дає одно з можливих пояснень. Заложена на тонкій психольогічній аналізі і досконалому знанні відносин в модерному суспільстві, чертить у великих рисах образ нової господарської доби, котра має на думку Ратенау охопити цілий світ. Бути обізнаним з поглядами видатного мистителя а заразом практика-організатора, вглублюватися в них обсолютно потрібно і нашим організаторам кооперативного життя, яке в системі майбутнього ладу також претендує заняти почесне місце. Кооперація також бо є практичним реформатором життя з виключенням всякого утопізму. Слідби було для зрівноваження деяких вражінь від поглядів Р. дати місце подібній статті про погляди і кооп, критиків тепер. сусп. відносин.

Текст альманаху пересипано поміж статтями численними кличами, що його оживлюють. Взагалі він на нашому ґрунті є корисною появою. *(Л.)*

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський.

Друкарня „Неділя" у Львові, вул. Кордецького 41а.